

Ljubljanski

WON

Leposloven in znanstven list.

Štev. 5.

V Ljubljani 1. junija 1888.

Leto VIII.

„Stara pravda.“

Venec balád.

IV.

Tlaka.

»Ain yeder wolt sích rächen.«

(15. maja. 1515.)

(l. p.)

Stoj tam Mehóvski grad, oj, stoj;
Na óknu pa Baltažar Mindorf sloní,
Baš vstal je iz pérnice méhke.

Na grajskih tam vratih, čuj: buh, buh, buh!
»Hoj, ódpri, Mehóvčan, ki uživaš naš kruh!
Na tlako smo ravnokar prišli.«

»Im, solnce visóko na nebu je že:
Po polji še prazno in tiho je vse,
Lenuhov mi ni še na delo!«

Junaških sto pléč se ob duri uprè —
S tečajev na mah ko samé zagrmé:
»Tu smo, tu smo! — Dobro jutro!«

»Oznanil je véceraj pri cerkvi birč:
»Tá teden na tlako v grad, sícer vam bič
Po hrbtih zapóje upornih!«

»Na tlako mi tvojo smo prišli denés.
Na delo, lenuhi, na delo grad vès!
Ne jé naj, kdor delati neče!« —

»No, čakajte, lép bomo plésali ples!
Pokažem vam, kújavci, bógmé, še dnés,
Kdo kmet, kdo gospod je Mehóvski!«

»Na delo!« — iz grl sto po grádu grmí —
»Da zveste, kje hlebec vaš béli zori:
Na hrastu, ali na hruški.«

»Kaj?! — Res? — Glej, glej, tam že gredó!
Pozabili niso. Četudi poznó,
Prihajajo vender na tlako!«

»A tlaka v baržunu in svili — ha-há! —
Ne! Tlaka le v kmečki obleki veljá:
Hajd, ménjajmo, Mindorf, za danes!«

»A tóliko! ... Préveč bo dnés teh ljudij ...
He, vstánite, deca, ti žena, vsi, vsi!
Tlačanov brž gledat pokornih!« —

In Baltažar s sinom, s hčérámi, z gospód
Obleči koj ráševnat mora jim kraj ...
»Sedaj pa le delat — tlačani!«

V zvoniku tam bijejo plat zvoná,
Po cesti iz hoste roj kmetov vihrá,
Vihrá proti grádu narávnost.

Za plugom gré Mindorf po brazdi molčé;
Sin góni mu vóli; gospá in hčéré
Z motikami tolčéjo grude.

Orodja za tlako vsak nese s sebój:
Tá s cepcem, tá s kijem, tam óni s kosój,
Tá z vilami je oboróžen.

»Oh, delati — kaka sramóta! — O Bóg!
Oj, škoda teh bélih, teh nežnih je rók! ...«
A kmetje v baržunu in svili? —

Tam v senci kraj njive sod vina leží;
Dolenjca pijó vsi iz grajske kletí,
Pijó in pojó mi veselo.

Gorázd

Vanda.

Povest.

Spisal Josip Starè.

VIII.

Sneg je skópnel in bila je zopet pomlád. Deževálo je, ko se je pozno popóludne pred Glovackovo hišo ustavila zaprta kočija. Brzi kočijaž skoči raz kózla in odprè vratca. Iz vozá stopi mlad, ves črno opravljen gospod, in za njim tudi v črno oblečena ženska z gostim črnim ovojem, da nisi mogel spoznati obraza. Bila je vsa potrta. Gospod ji je podal rokó, da se je oklenila v njo, in potem sta oba izginila v véžo. Bila sta Žiga in Vanda. Ravno sta se pripeljala od pogreba matere svoje, katero je pobrala prva pomlád. Prišedši v gostinsko sobo, kjer je na steni visela podoba gospé Glovacke, vrgla se je Vanda v naslanjač in kar udrle so se ji solzé, ki jih je med potjo nekoliko zadržavala. Zdaj je na ves glas zajokala, zdaj je ihtela in si z robcem v roki podpirala trudno glavo. Silna žalost ji je párala srce, a prsi so se ji hitro vzdigale od kratke sape, ki jo je dušila velika bridkost. Žiga je zamišljen hodil po sobi semtertja, časih se je ustavil pred sestro in jo izkušal tolažiti, pa zastonj. Šele, ko je Neža prinesla luč in jo postavila na mizo, upokojila se je Vanda toliko, da si je z njeno pomočjo odvezala klobuk in se preoblekla. Ali besede nisi mogel spraviti iz nje. Žiga je večkrat začel kakšen pogovor, ali ni dobil odgovora; Vanda je kar v jednomér molčala in le časih zgenila z ramami ali pa pokimala z glavo. Napósled je tudi Žiga umolknil in se zamislil.

Nekako čudno tiho je bilo na nekdam imenitnem Glovackovem dômu. Nič se ni genilo, le stara ura na zidu je oglašala vsako četrtinko kakor pred mnogimi leti, ko je drug rod štel njene udarce. Tudi Neža je bila nekoliko podobna tej uri, kajti niti ona se ni dala motiti v starem rédu svojem, ampak ob navadnem času je pripravila večerjo,

pogrnila mizo in pozvala gospôdo. Vanda in Žiga nista mislila na jed; danes ne bi je niti pogrešala; ali molčé sta se tudi oná udala v navado, ki je močnejša od slučajnega stanja človeškega. Žiga niti pri večerji ni zinil besede, dokler ni sestra prva izpregovorila:

»Dan na dan sva z materjo sámi sedévali pri tej mizi, a nikdar nisem čutila te praznine, pred katero me je danes kar groza.«

»To je zato, ker se nam vsa zunanost sploh kaže le po tem, kakeršno je duševno stanje naše. Veselega človeka vse veseli, žalostnega vse žalosti.«

»Mogoče; ali tako prazno le nikdar še ni bilo, akoprem smo tu preživeli že hude ure.«

»Smrt gospodinje je gotovo največja izguba za vsako domačnost«, pritrdil ji je brat, da je ne bi z ugovarjanjem še bolj žalil, in zopet sta molčala oba. Vanda je roke križem držala in zrla pred sé, časih pa je vzela robec in si otirala solzé, ki so ji vedno znova zalivale oči. Da bi njene misli navédel na drugo stvar, Žiga zopet povzame besedo in reče:

»Vanda, jaz ne pojdem več v Gorico.«

»Ne?« zavrne mu vprašujé sestra, ne da bi se čudila njegovemu sklepu, ki se ga ni nadejala.

»Samá sva, pa ne kaže, da bi tako daleč bivala drug od drugega.«

»Náme se kar nič ne oziraj. Dokler mi bode usojeno, živelá bom tiho in mirno, kakor da me ni več na svetu, ki je záme tako že zdavna izgubil vso vrednost.«

»Kaj bi tako govorila! Mlada si in zdrava; Bog vé, kaj še pride. Do tjá pa je méni, starejšemu bratu, dolžnost, da bdím nad teboj.«

»Hvala ti; z menoj ne bo toliko opraviti, da bi si zarad mene moral drugače uravnati življenje svoje.«

»Kaj opraviti, to je najmenj; le bliže ti hočem biti. Ali se ne spominjaš več nájnega pogovora pod zápriškim gozdom?«

»Ko si mi pravil, da bi se v Kamniku naselil?« mirno dodá sestra.

»Prav praviš! Našla se je lepa prilika záme. Zápriška gospôda prodajajo mlin na Perovem, pa ga mislim kupiti.«

»Ti da boš mlinar?« čudi se Vanda.

»Zakaj ne? Človeku se poštenega dela nikdar ni sméti sramovati.«

»Resnično, da ne. Ali jaz si le kar ne morem misliti, da bi bilo to záte.«

»Saj ne bom sam vrèc prenašal in prekladal, le nadziral bom delo in delavce. Živel bom na kmétih v čistem zraku, in v samoti svoji se bom najlože ogibal vsega, kar škoduje zdravju mojemu.«

»Ali pa bodo tudi dohodki po tem, da boš mogel živeti ob njih?« vpraša ga neverjetno sestra.

»Mene samega bo mlin zmeraj redil. Nikar ne misli, da bom le kmetom mlèl. Pogodil se bom z žitnimi trgovci v Ljubljani, da me bodo na véliko zakladali z delom. Kadar se bo odprla železnica v Trst, utegnili bi se mlinarstvo na Kranjskem zeló povzdigniti. Če bo sreče, omislim si sčasom lahko umetnih strojev ter si mlin tako preuredim, da mi bo dajal zaslužka, kakor parni mlin.«

»Misliš?« seže mu sestra zopet nejevrno v besedo.

»Upam. Kdor ne vaga, je brez blága, pravi star pregovor.«

Vanda ga ni zavračala, ampak malo je umolknila, v očeh pa si ji videl, da premišljuje nekaj, za kar ji je bilo veliko mari. Ko je vse preudarila in sklenila sama s seboj, izpregovorila je:

»Žiga, mèni je vse jedno; stóri, kar hočeš! Le jedno te prosim, vzemi mene s seboj na Perovo.«

Brat jo debelo pogleda in vpraša, kakor je ne bi bil prav umel:

»Tebe?«

»Prav mene, sestro svojo!«

»A kaj boš tam?«

»A kaj bom tu? Jaz se v Ljubljani ne morem žive videti; vse mi je zoperno, vse mi budí le neprijetnih spominov. Na Perovem bom zadovoljna in srečna v lepi prirodi božji, in zajedno bom tebi družina, dokler si ne najdeš druge gospodinje.«

»Vanda! Ali je to resnična volja tvoja?« vpraša jo Žiga in jo preljubeznivo pogleda.

»Resnična!«

»A kaj hiša v Ljubljani?«

»Dve sobi in kuhinjo si obdržim, da bodeva imela kje bivati, če za kakšen dan prideva v Ljubljano. Vse druge sobe bom s pohištvo vred dala v najem. Neža bo pazila na hišo in na gostače ter sploh ravnala po naših naročilih. Tudi nama bo lahko vse preskrbela, če bodeva kaj trebala iz mesta; a kadar bo kdo naju v mestu, imel bo vsaj koga, ki mu postreže.«

Žiga je zadovoljen poslušal sestro in ni ji nasprotoval. Izprevidel je, da zánjo res ni, da bi sama bivala v Ljubljani; na kmétih se bo lože udala v trdo usodo; a če bo malo pozabila najhujših udarcev, našla se bo že kaka prilika, da pojde zopet med ljudi. Snujoča te čr-

teže za prihodnost, upokojila sta se Vanda in Žiga nekoliko od velike žalosti in zmešnjave, ki jih je zadnje dni provzročila máterina smrt. Bilo je že pozno, ko sta léгла k počitku.

Drugo jutro se je Žiga odpeljal v Kamnik in pogodil se je z zápriško gospódo za mlin na Perovem, ki ga je kar takoj prevzel ter pregledal, kako si na njem uredí svoj dom. Na vrhu mlina so bile prostorne sobe, katere so se lepó dale prirediti za kakega gôsta in za sestro, ki tako ne bo zmeraj na Perovem. Záse pa Žiga ni našel pripravnega stanišča. Pozval je torej palirja in zmenila sta se, kako bi se mlinu takoj pri uhodu dalo prizidati majhno krilo. V dveh mesecih je bilo vse gotovo in urejeno. Vanda je ta čas v mestu vse preskrbela, prednje sobe oddala na mesece, poverila hišo zvesti Neži in se za stalno preselila k bratu na mlin. Le malokdaj, če je imela prav nujnega opravila, prihajala je na kako uro v Ljubljano, ali vselej se je pred nočjo zopet odpeljala, kar jej je Neža večkrat bridko očitala.

Na Perovem se je Vanda hitro privadila; kmalu ji je bilo, kakor bi bila od nekđaj tu domá. Nekoliko se je zmotila z malim gospodinjstvom, nekoliko s čitanjem. Časih je šla v Kamnik ali na Záprice, kjer je stari gospódi vsegdar dobro došla, le to so obžalovali, da je ni vsak dan bilo k njim. Toda Vanda je bila zmeraj najrajša domá pri mlinu, in tudi izprehajala se je najrajša v njegovi najbližnji okolici. Žiga je storil, kar je mogel, da se ji ne bi tožilo. Na prostornem dvorišči pred mlinom je pod največjim orehom dal napraviti mizico in klopi, kjer je večkrat poleg sestre sedéval in se ž njo ménil. Ravno tako ji je ob hladni mlínsčici napravil klópico, da je tudi o véliki vročini mogla biti pod milim nébom, in za gospodarskimi poslopji je ográdil prijeten vrtec za cvetlice in zelenjád. Kadar se je solnce nagnilo in ni bilo prevroče, vzela je Vanda knjigo in Peruna, velikega domačega psa, ter šla na izprehod proti deróči Bistrici. Večkrat je čez ozko brv šla na drugo stran proti Volčjemu Potoku ali pa v breg proti Rúdniku. Ni si mogla misliti lepšega izprehoda od teh mičnih stezic, ki te peljejo zdaj po bujni zeleni tráti, zdaj po mračnem hladnem gozdu, zdaj po ravnem, zdaj na góro. Tu in tam vrvrá ljubek studenec, a kadar misliš, da si se že daleč odmeknil od človeških bivališč, spomni te sredi hoste čedna kapelica, da tudi tu bivajo dobri ljudje po volji božji. Vanda je zdaj tu, zdaj tam malo postajala in opazovala prirodo, v tem ko se je Perun zdaj v drznih skokih zaganjal za kakim ptičem, zdaj mirno vohal ali brskal pod kakim grmom. Nazaj gredé pa se je Vanda vselej nekoliko pomujévala na neki pečnici pri znamenji, kjer se ločita poti na Rúdnik in Volčji Potok. Tu je sédla pred znamenje in

se zagledala in zamislila, in poleg nje je légel spéhani Perun ter ponosno povzdignil glavo, kakor bi védel, kaj je dolžan imenu svojemu. Večkrat se je samemu Perunu že predolgo zdelo, pa je zopet vstal in poskočil, kakor bi hotel vzbuditi gospodarico svojo iz njenih sanj, ali ničesar ni opravil in znova ji je légel pred nóge. A kaj je Vando zadrževalo na tej tesni strmini? — Zadrževal jo je tisti mir, ki bridko izkušnemu človeku tako neznano dobro dé, kadar v prelepi prirodi božji občuduje soglasje, ki ga ni našel med ljudmi. Kakor skladna glasba je zvenélo Vandi na uho šumljanje peneče se Bistrice tik pod njo, v tem ko so njene oči bile uprte v zelene holmce in hribe ter v veličanstvene goličave Grintovca in mogočnih njegovih tovarišev, ki od severne strani obkrožajo prijazno kamniško kotlino, ta mali raj kranjske dežele. Šele ko je zahajajoče solnce daleč na Gorenjskem pozlatilo bele vrhove Triglava in sosednjih mu gorá, ozrla se je Vanda na to stran, vzdignila se in šla proti dômu. Odhajaje se je nekega dné spomnila ciganke na Vrtalici in rekla sama v sebi: »Ali je mari to prerokovana sreča?«

Tudi po zimi je Vanda na Perovem bila srečna. Žiga je skrbel za lépe knjige in obema je hitro potekal čas; zajedno sta se oba tudi telesno pokrepčala, in ni ga bilo, ki bi jima v mirni samoti mogel kaliti skromno njihino zadovoljstvo. Tako je minévalo leto za letom. V tem je železnica v Trst bila dodelana in Žiga je sprva imel toliko naročil, da jih ni mogel sproti izvrševati. Ko je zadovoljen z uspehom podjetja svojega zopet sedel pod orehom in pravil sestri o novih osnovah in o Trstu, seže mu Vanda v besedo in ga vpraša:

»Kako daleč pa je po železnici v Trst?«

»Iz Ljubljane je šest ur.«

»Ne dalje?« čudi se Vanda. »To pa ni, da bi si človek ne mogel pogledati mórja.«

»Ali bi ti šla?« vpraša jo Žiga radovéden.

»Zakaj ne?« zavrne Vanda mirno, kakor da ji ni nič ležeče na tem.

»Dobro; tedaj se pa zmeníva. Najlože pojdeva od dôma, kadar bosta dva praznika skupaj.«

»Kaj bi hodila; jaz sem se le šalila«, rekla je Vanda malo boječe, da ne bi na prvi mah izdala pravega namena svojega.

»Za to ni treba šale. Bolj ko stvar preudarjam, bolj sem zánjo. Da mêní to ni prej prišlo na misel! Mala izprememba v jednako-mernem tvojem življenji ti bo prav dobro dela. Le sama reci, če ni res takó.«

»Ničesar se tu ne morem pritoževati; ali tega ne tajim, da bi me ne zanimalo videti Trst in mórje.«

Žigi si v očeh mogel videti veselje, ko je čez dolgo časa prvi-krat čul, da ima sestra kako željo. Bilo mu je dobro znamenje za prihodnost in na vso moč se je trudil, da bi do dobra raznétil tlečo iskro.

»To je beseda, ki jo rad čujem iz tvojih ust,« rekel je ves zadovoljen. »Toda dva, tri dni, to je premalo záte.«

»Zakaj bi bilo premalo?«

»Zato ker ni dosti, da vidiš, kar je vredno, da se vidi. Jaz bi želel, da bi ti delj časa ostala v Trstu, da se tudi nekoliko seznaníš s tamošnjim življenjem, da se malo zvedriš, da se sploh nekoliko časa sučeš v drugem svetu in da prideš zopet jedenkrat med ljudi.«

»Oh, pústi ljudi! Prav nič mi ni mari zánje!« oporeka Vanda.

»Mari, mari!« ponavlja Žiga malo nejevoljen. »Saj ni, da bi se takoj z vsakim človekom morala sprijazniti. Največji modrijan gre časih rad med ljudi, da jih opazuje in se zmoti, kakor se ti zmotiš, kadar na izprehodih ogleduješ prirodo.«

»Nikar se ne hudúj!« prosi ga sestra, »saj nisem tako mislila. Prav dobro se mi zdí, da si tolikanj skrben; a da se ne boš mogel tožiti náme, povem ti kar naravnost, da pojdem v Trst in da se prav veselím nánj. Le odloči, kako in kaj.«

»Vse bi bilo, če bi imela v Trstu kakih znancev, pri katerih bi se mogla nastaniti.«

»Saj imam Smaragdo!« veselo vsklikne Vanda.

»Pa res; na to sem čisto pozabil«, pritrđil ji je Žiga in dalje delal osnove za séstrino potovanje.

Takoj drugi dan je Vanda pisala Smaragdi v Trst, razodela ji svoj naklep in je prosila, če bi se mogla za nekoliko dnij pri nji nastaniti. Dva dni pozneje je že imela odgovor. Sestra se sestri ne bi mogla bolj veseliti, nego se je Smaragda veselila Vandinega prihoda. Vsaka beseda v pismu je pričala o veliki in iskreni ljubezni do Vande. Le za gotovo in prav kmalu naj pride, kajti vsi da jo že težko pričakujejo. Vse drugo se bosta potem že ustno zmenili. Vanda se zdaj ni več obotavljala in brž ko se je pripravila na pot, odpeljal jo je Žiga v Ljubljano in jo izprémil na kolodvor. —

Prav je sodil Žiga, ko je rekel, da Vandi treba izpremembe. Že na Pivki jo je zanimal dotlej neznani svet, ki je čimdalje bolj kazal góla rébra svoja, dokler brzi hlapón ni prisopihal na pusti Kras. Vse drugačno čustvo pa je prešinjalo mehko Vandino srce, ko se je železnica

obrnila proti Trstu in se je pred njo v čarobnem večernem svitu razprostiralo nepregledno mórjé. Tako se je bila zameknila v nji nove prizore, da skoraj ni čutila, da se dalje vozi, dokler ji na samem tržaškem kolodvoru niso krasnega razgleda zaprli razna poslopja in prazni vozóvi, katerih je brez števila stalo v dolgih vrstah. Zdaj pa jí je srce jelo utripati od velike rádosti, da bo zopet videla staro prijateljstvo. Vse prepočasi se je dolgi vlak pomikal na postajo, in ko se je napósled le ustavil, ni bilo takoj služabnika, ki bi odprl vratca. Nikdar Vanda ni bila tako nestrpljiva kakor danes. Srečno je stopila iz vozá, ali v toliki gnéci potnikov, ki so kar vsi ob enem silili na vrata, ni védela kam bi se dejala. Hoté ali nehoté je obstala in čakala, da se ljudje malo razidejo. Ni še dobro stopila čez prag in obsulo jo je od vseh strani toliko silnih pobalínov in odrastlih nosáčev, ki so se pulili za njene stvari, da bi jo skoraj na tla podrli. V tem se skozi nadležno druhal prerije gospod, da bi rešil zapuščeno potnico. Že od daleč jo je ljubeznivo pozdravil: »Dobro došla, gospodična!«

Vanda je takoj spoznala Sieminskega glas in predno mu je mogla odzdraviti, stala je pred njo tudi že Smaragda ter jo presrčno objela in jo zopet in zopet poljubljala. »Vanda! Smaragda!« bili sta jedini besedi, ki sta jí prijateljici v prvem trenutku mogli izpregovoriti; a ko sta se malo umirili od prve radosti, hoteli sta si ob jedni sapi vse povedati in nista se genili z mesta. Sieminski je že zdavnaj vse preskrbel in jima prigovarjal, da bi šli, ali zastonj. Zdajci vzame Vando izpod pázuhe in jo pelje k vozu. Veselo smeje je zdaj tudi Smaragda hitro stopila za njima in vsi trije so se odpeljali na dom.

Vanda je bila čisto izpremenjena in vesela, kakor morebiti ni bila še nikdar, odkar je slekla otroško krilo. Zavest, da se smé slobodno kretati, ne da bi jo motil, bodisi živ človek, bodisi žalosten spomin, ta zavest dala je duši njeni novih močij in neko samostalnost, ki je dotelej ni poznala. Drdranje po gladkih kamenitih pločah, sijajno razsvetljene ulice, množica hrumečega ljudstva, vse to je že med potjo zjasnilo čelo njeno in zbežale so tožne misli. Na Sieminskega domu sta pozdravila Vando Smaragdina mati in sivobrati ded njen, a vsprejela sta jo tako ljubeznivo, kakor da je došlo njiju dete. Starika sta mnogo mnogo bridkega izkusila v življenji, pa sta bolje nego drugi umela tuje boli in tuje trpljenje.

Ko je Vanda drugo jutro stopila v Smaragdino sobo, zakročila je izučena papiga kakor nekdanj »dober dan« in tudi sicer je po sobi bilo vse prav tako uravnano in postavljeno, kakor nekdanj na stano-

vanji v Ljubljani. V kotu proti sredi obrnen je stal klavir in bil je odprt, kakor da se še ni zaprl od tistega usodepolnega trenutka. Vanda pogleda odprti list na njem, in bila je ista Chopinova nokturna, ki je mlado srce njeno odprla prvi ljubezni. Nazaj se je zamislila v tisti srečni čas, sedla h klavirju in počasi in tihoma jela je premikati prste po koščenih tipkah. Sanjaje v sladkih urah skoraj ni zapazila, kdaj je konec nokturne in zopet in zopet jo je skrajja igrala. Znani glasovi so privabili Smaragdo v sobo. Tiho je obstala na pragu in opazovala prijateljico, kako ji stari spomini sezajo v srce. Po mirnih očeh je sodila, da je tudi srce prebolelo. Stopi torej k Vandi, poljubi jo in se ji pomenljivo nasméhne.

»Zakaj se smeješ?« vpraša jo Vanda, ki je dobro razumela poredni nasmeh, pa ni védela, kaj bi družega zavrnila.

»Dobro se mi zdi, ko te vidim tako veselo in zadovoljno,« reče Smaragda, da bi zatajila prave misli svoje.

»Zadovoljno!« bridko vzdihne Vanda, na to pa popravi: »Udala sem se trdi usodi, v katero je rod naš uklet: ne tožim več o nji, to je res; vendar da bi bila zadovoljna, tega ne morem rêči.«

»Ali še misliš na njega?« radovédno vpraša Smaragda.

»Če mislim na njega? Moreš li o tem dvojiti? Ali ti ravnokar prebiranje na klavirji ni izdalo mislij iz dna duše moje?«

»Zdelo se mi je, pa sem se hotela do dobra uveriti, če prav sodim.«

»Prav sodiš, prav! Bodi uvérjena, njega ne pozabim nikdar.«

»Saj sem si zmeraj mislila, da je tako. Toda, duša draga, ali nimaš nič upanja, da bi se še kdaj mogla združiti ž njim?«

»Upanja?« ponavlja Vanda z zategnenim glasom. »Upanju se človek nikdar ne sme odreči.«

»Ne tako. Hotela sem védeti, če imaš kaj gotove podlage; če véš, kje je, kaj počenja, kako se mu godí?«

»Odkar je šel iz Ljubljane, nisem čula glasú od njega, razven tistega, s katerim ga je grdo kovarstvo hotelo izruvat iz srca mojega. Nádejala sem se, da pri tebi kaj zvém o njem.«

»Pri mênì pač ne boš ničesar zvédela,« zavrne ji Smaragda in nagubálo se ji je gladko čelo. »Saj véš, da si mož moj s prijatelji svojimi ne more dopisovati, kakor drugi ljudje. Še danes mi je uganka, zakaj je Borovski tako neutegoma moral iti iz Ljubljane.«

»Brez spletke to ni bilo,« dodá Vanda.

»Gotovo ne, ali rada bi védela, kdo je tu prédel hudobno zvijačo.«

Vandi se razsvetijo oči, kakor bi bila rešila uganko, potem pa vsklikne:

»Smaragda, ne motim se, tudi to je Mačkovo delo!«

»Mačkovo!« čudi se Smaragda.

»Prav Mačkovo je! Ta grdi sebičnež, ki nima ni jedne plemenite misli, ta hlapčevska duša, ki nima toliko poguma, da bi kdaj o kaki stvári sodil po svojem prepričanji, ki ga menda sploh nima; ta lizún je vsak čas pripravljen, da z ležjó in natolcevanjem očrni najpošte-nejšega človeka, zlasti če je na poti sebičnim njegovim naklepom.«

»A kako bi bil on Borovskega izpodkopaval?« vpraša Smaragda.

»Kako? Tega jaz ne vé m; to je njegova stvar, o kateri bo gotovo molčal vse svoje žive dni.«

»Po čem li sodiš, da ga je on očrnil?«

»Vedno se mi je čudno zdelo, da sta zajedno morala iti iz Ljubljane; vender danes šele mi je prišlo na misel, da je Maček pokojni materi moji že pred odhodom pravil o nekakem prijatelju v Veroni. To bo prav tisti, ki mu je potem pisal o nekaki vdovi. O, ni gólo naključje, če ima kdo baš pri policiji najboljšega prijatelja svojega!«

»To je vse mogoče in celó verjetno; ali dokazano ni.«

»Marsikaj bi bilo drugače na svetu, ko bi človek mogel vse dokazati. O, ko bi jaz védela, da je bilo vse laž, kar so pravili o Bronislavu! Ko bi védela, da ni oženjen in da še misli náme! Šla bi za njim na kraj svetá. Ali ne, ne, to ni mogoče! To bi bila prevelika sreča, kakeršna v našem rôdu nikomur ni usojena.«

»Vanda, Vanda!« zapretí ji Smaragda. »Malo prej si rekla, da se človek nikdar ne smé odreči upanju, zdaj pa sama obupavaš. Kaj je to?«

»To bi bilo nasprotje. Toda jaz nikakor ne obupavam, le vére nimam.«

»Zdaj si pa začela záme preučeno govoriti. Véš kaj, Vanda, pustiva to pa pojdiva rajši na izprehod, da si malo ogledaš mesto, ki ga še čisto nič ne poznaš.«

Vanda je takoj pritrčila prijaznemu nasvetu, in kmalu sta prijateljici druga kraj druge veselo stopali po dolgih tržaških ulicah.

(Dalje prihodujč.)

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal Janez Trdina.

40. Kocanéža.

Kakor da ta svet ne bi bil solzna dolina, živel je gospod Šalè v podgorski pristavi svoji brez brig in nadlog, brez dušnih in telesnih bolečin in boleznij, ki stiskajo po vsi zemlji ubogi človeški rod. Razven dohodkov, koje mu je dajalo zemljišče, imel je lépo in lahko službo, ki ga je oslobodila vseh skrbij za vsakdanje potrebe. Povse naravno je bilo torej, da ga dobra volja ni nikoli minila. Znal pa jo je zabeliti prav obilno tudi z bistrumnimi dovtipi in burkami, kojim se je moral smijati vsak človek, pa naj je bil čmeren in star, kolikor mu drago. V hiši njegovi je vladala pristna, slavjanska gostoljubnost. Za Šalétovo mizo so se zbirali jako pogostoma dolenjska gospóda na vesel pomének, na oduševljeno popevanje, na živo pretresovanje političnih in národnih razmer, na korenit dogovor, koga bi trebalo izvoliti za poslanca v deželni ali državni zbor. Njega so zmatrali rodoljubi tega prostranega okraja malo ne za stožer národnega gibanja in za glavnega podpornika slovenskemu slovstvu in vsem prosvetnim zavodom našim. Kdor je dlje časa občeval ž njim, ni mu mogel prehvaliti poštenja, istinitosti, blagodušja, sósebnosti pa iskrene, bolj nego bratovske prijaznosti, s koje je vsprejemal in pogoščeval vse mnogobrojne prihodnike svoje. Po deželi je šla prelepa govoric, da so mu vsi znanci zajedno tudi prijatelji. Trdilo se je sploh, da Šalè nima nobenega sovražnika, in res ni se za nobenega védelo, dokler ni začela hoditi v kuhinjo njegovo po ostanke dolgopéta Kocénova Neža, koje so zvali zabavljivi Dolenjci s skračenim imenom Kocanéža. Ta baba ni bila beračica. Prosila ni nikoli ničesar. Ona je zahtevala, da jo hranijo drugi, ker je bila uverjena, da je to dolžnost njihova. Hvalila se je: »Jaz služim noč in dan Bogú in molim za vse ljudi, ali bi ne bil v nebó vpijoč greh, ko bi mi ne dajali za to tiste mrvice živeža, ki ga potrebujem?« Podgorci so jo sodili različno. Nekateri so jo imeli za blazno, drugi za prekanjeno sleparíco, ki pokriva lenobo svojo z ruhom svetosti, zvečine pa so ji vender verjeli, da je res jako pobožna ženska, čeprav so se jim zdele nekoje navade njene nedoumne ali trapaste. Domá ni šla skoraj nikoli k maši. Ob dveh, najkesneje ob treh zjutraj je zapuščala stanovanje svoje, podedovano po materi, in dirjala čez hribe in jarke v Kosta-

njevico, Novo Mesto ali kamo drugamo, kakor ji je treščilo v glavo. Tamo je ostala po več ur v cerkvi, potem pa hajdi zopet domov in — v posteljo! Često se je že naspala, ko se je storila komaj noč. Ini vaščanje so se polégali, ona pa je vstala in šla molit na bližnje pokopališče ali pa h križu, ki je stal na samotnem razpotji pol ure od sela. Pobožnost svojo pa je opravljala tako natihoma samó take dni, ko ni mogla dobiti društva, na pr. o vélikem delu po leti. Skupno molitev je razglašala za najugodnejšo Bógu ne le zato, ker so jo priporočali duhovniki, ampak tudi iz čestiljuba in radi gospodljivosti svoje. Kadar so se zbrale pri hiši njeni tercijalke, razvrstila jih je sparoma po velikosti in dôbi in odvedla izprevod do kake daljne cerkve ali kapelice, ki je bila posvečena Materi božji. Korakala je pred njimi brez para. Držeč v desni roki zastavico z Marijino podobo molila je z grmečim glasom rožni venec ali litanije. Očenaš njen se je odlikoval z dodatki, kojih ne pozna katoliška cerkev, n. pr: Bog oče naš, kir si v svetih nebesih, posvečeno bodi precartano tvoje ime i. t. d. Tudi je klicala rada na pomoč svetnike, kojih Slovenci ne česté dosti in so jim največ povse neznani, n. pr. sv. Elijo, sv. Dízmasa, sv. Šempósa, sv. Pafnucija in Benucija (1) i. dr. Kocanéža je pazila strogo, da se je krdelo njeno ponašalo na poti spodobno in popolnoma po njenem vzgledu. O najmanjšem neredu, ki se je pripetil, skočila je h grešnici, očitala ji brezbožnost in prerokovala večno pogubljenje. Kadar se je prav ujezila, zgrabila jo je tudi za vlase in ušesa ali pa jo kaznovala z brcami in pljuskami. Večkrat je vzela v ta namen s sabo šibo ali palico ter jo vihtila brez milosti nad glavami in pleči podložnih ji tovarišic. Marsikdo se je čudil, da se ji ni nikoli nobena izneverila navzlic tem surovostim in grdim priimkom in psovkam, s kojimi jih je neprestano pitala in pikala. Tercijalke so ji oprostile rade vsako razžaljenje zato, ker so imele vse trdno vero, da pridejo po milosti in s pomočjo njeno gotovo v nebesa. Kar izkušale so se med sabo, katera jo bo spoštovala z večjo udanostjo in jo pogostila s slajšimi založki. Volja njihova je bila brez sumnje dobra, ali ponuditi so ji mogle skoraj le proste jedi, kakeršne uživajo kmetje, Kocanéža pa je mislila, da so zasluge njene vredne boljše postrežbe. Seznanila in sprijaznila se je torej s Šalétovo kuharico, ki je bila v daljnem rodu ribniški Lenčiki in se je bila navzela tudi nje bogoslužnega duha in pridiganja. Od nje se je dobil vsak dan krožnik dobre juhe in kos govédine, često pa tudi režanj pečenke in kupica izvrstne starine. Šalè ji je privoščil na ôči iz srca rad ostanke obedov svojih, vender pa se ni mogel premagovati, da bi ji ne bil večkrat kaj po-

magal in jo podražil zabavlja je nje čudnim običajem in pustolovskim pobožnim vajam. Kocanéža ga je pogledala srpo in zlobno že précej prvi pot. Ko pa so se šale njegove ponavljale in bivalc vedno ostrejše, počila je z nogo ob tla, zagrozila mu se z visoko vzdignenim prstom in zakričala, da jo je razžalil poslednjikrat. Od tistega dné ni se prikazala več v njega kuhinji. Jeza njena zdela mu se je jako kratkočasna in smešna, kar ni bilo baš pametno. Da bi jo še bolj razpihal in užgal, naprosil je prijatelja svojega, uradnika Rogača, ki je bil pesnik, da mu je zložil ujedljivo zabavljico, v koji je bilo opisano vse življenje Kocanéžino. To pesem hodili so ji prépevat fantje pod okno, kmalu pa se je razširila tudi po bližnjih župnijah in sčasoma po vsi Krški dolini. Kocanéža je précej ugenila, od koga ji dohaja to zasramovanje. Pihala je po gadje in snovala osveto. Čez nekaj dni sklicala je bogomolno vojsko svojo in začela rómati z njo od cerkve do cerkve, od župnije do župnije. Povsod je dala župniku goldinar, da bi se brala zanj maša »v dober namen«. V kakov dober namen, pa ni hotela nikjer povedati. Četa pride z Marijino zastavo tudi v Vohunovče. Dekla sodnika Pižma je poznala jedno teh rómarič ter jo vprašala, kaj pomenja ta božja pot? Tercijalka ji velí: »Me rómamo v dober namen.« — »V kakšen dober namen?« pobara jo radovedna služabnica. Blebetavasta znanka se zasmee in pravi: »Viž v tak, da bi poginil Kocanéžin sovražnik z naglo smrtjo, brez izpóvedí, brez kesanja in torej brez upanja da bi se mogel kdaj vzveličati.« — Dekla se strese od groze, teče domóv in naznani gospodarju, kar je zvedela. Pižem se spomni raznih paragrafov, ki prepovedujejo strogo vsako oskrunjenje veže in častí božje. Brž pošlje po rómariče biriča in obsodi Kocanéžo v zápor. Prebivši kazen napotí se vsa poklopljena nazaj v Podgorje, tamo pa jo dohiti nova nesreča. V temni noči zaskočila sta jo dva hrusta in tako namahala, da je ostala komaj živa. Dejala je: »Ta lopova je najel Šalè, toda gorje mu, jaz mu moram priti do živega, če mi je zapraviti tudi dušo in nebesa.« Ležala je bolna cele kvatre. Ko se je zopet okrevala, bila je vsa izpremenjena. Molitev ji je mrzela, cerkve in križa ni marala niti videti, prejšnjih tovarišic se je ogibala. Ker je obupala, da bi se mogla maščevati s podporo božjo, zatajila je Boga in sveto vero, zapisala se je Hudobcu in pridružila copernicam. Stanovala je odslej, kadar je bila domá, v gorjanskem brlogu. Denarja in dragotin je imela, kolikor je hotela: v vseh žepih žvenketali so ji zlati in tolarji. Po gosposko oblečena vozila se je v kočiji od vasí do vasí in povpraševala, kje bi mogla dobiti črnega petelina. Česar je iskala, našla je v žumberških

Vlahih, ali gospodinja ji veli, da črnega kokca svojega ne more dati izpod petih goldinarjev. Kocanéža se zagrohota in ji našteje zanj sto rumenih zlatov. Vzame ga s sabo v Gorjance in pita v temi s čarobnimi zelmi in vivodinsko starino tri leta in tri mesece. Četrty mesec četrtega leta ji iznese debelo jajce, ki je bilo žolto kakor žveplo. To jajce začne goditi Kocanéža v najglobočji rupi podzemeljskega brloga svojega. Prebivališče zapustila je zdaj za malo ur samo takrat, kadar si je šla kupovat hrane in pijače. Kocanéža imela je mladega, jako lahkoživnega zlahtnika, Trampuševga Jurija, kojemu je bila tudi botra. Jurij je dobil po bratih, ki so mu pomrli za kolero, 1200 goldinarjev. Ker so mu pomagali prijatelji in ljubica, zaluckal in zatratil je te lepe denarce v nekoliko mesecih, potem pa je bil zopet tako suh in prazen kakor nekdanj; ni prijatelji ni ljubica niso ga hoteli poznati, nikari mu vrniti dobrote z dobrotami. Fant začne premišljevat, kamo bi si šel iskat dela in zaslužka. Dejal je: »Ako najdem kmalu v štiri peresca deteljo, pojdem še danes na Hrvaško.« — Gledaje po detelji zapazi na tleh neko zlato reč, ki je bila podobna na jednom konci ključku, na drugem pa kurjemu parkeljcu. To čudno dragotino vtakne v žep in se jame znova ozirati po njivi. Predno bi naštel do dvajset, najde deteljo ne le v štiri, ampak v pet perésec! Preletí ga slutnja, da ga čaka morda še večja sreča, nego si je želí. Stopivši s polja na cesto kar ostrmi, ker ugleda Kocanéžo, ki se je na bližnji vrbi obešala! Jurij jo vpraša, zakaj se ji je življenje zamerilo? Baba zajaska: »Izgubila sem dragoceni svoj ključ, kakeršnega ne zna narediti nobena človeška roka. Brez njega ne morem odpreti stanovanja svojega, v kojem ležé vsi moji zakladi. Joy méni!« — Jurij ji pokaže najdeno zlatnino. Starka ga vsa zamaknena objame in mu se zareže, da za ta ključek prejme od nje nagrado, ob koji bo mogel živeti brez sile do smrti svoje. Hitro namaže pod pazuhu z nekako mastjo sebe in njega in zdajci dvignila sta se v zrak in odrčala v Gorjance. Kocanéža odpre tamo z zlatim ključkom brlog in razkazuje fantu zaklade svoje, ki so bili neizmerni. Opozori ga tudi na žolto jajce in mu pové, da se prav kmalu izleže iz njega Maliček, ki povrne Šalétu z obrestmi vred vse, kar mu je dolžna. Ponudi mu potem tri reči, izmed kojih naj si za plačilo izbere tisto, ki mu najbolje ugaja. Vpraša ga, če hoče táko korenino, da ga ne bo videl noben človek, kadar jo bo imel pri sebi? Ali ga mika morda bolje prt, ki se pogrnen na mizo napolnjuje kar sam z najslajšimi jedmi in vini? Ali pa bi mu bil nemara najljubši óni-le umazani mehur? V njem je samó jedna šestica, ali če jo vzame iz njega, nadomesti se précej z drugo in tako si na-

bere lahko polne vreče drobiža. Jurij velí: »Ne maram ni korenine ni prta, daj mi mehur! Za denar, če je prav majhen in droben, kupim si vsega, česar koli mi poželí srce.« Čarovnica mu da blatni mehur in in ga hoče pregovoriti, da bi šel tudi on v cópernike. Fant jo pobara porogljivo: »Kako pa se pride v tak imeniten stan?« Baba hiti: »Na, tu ti je lonec. Zdaj pa reci: »Jaz ne vérujem v Bogá nego v tá-le pisiker. To je vsa coperniška vera in molitev! Razven te poglavitne reči so še neke malenkosti, koje ti razložim pozneje.« — Jurij, ki je bil lehkomiseln dobroživček ali čvrst kristjan, prime lonec in zavpije, da se je razlegalo do pol Gorjancev: »Jaz vérujem v pravega Bogá, v tá-le pisiker pa se —.« Srdita copernica zgrabi bič, da bi ga ošinila. Jurij skoči iz brloga in pobegne proti mestu ves vesel, da si je rešil neumrlo dušo. V mestu si kupi lepo možnjo, kojoj napolni s šesticami, mehur pa si prišije k dnu malhe, da ga ne izgubi. Živel je odslej brezskrbno in prijetno kakor ptica pod nebom. Po dnevi je kaj malega delal, da si je kratil čas, zvečer pa je jedel, pil in se dobrovoljil. Dostikrat je najel kakega slovečega godca, da mu je godel, pel in pripovedoval burke in bajke. Kadar mu je zaigrala mlada kri, šel je tudi plesat, ali vselej brez para. Spominjaje se nehvaležnih prijateljev in nezveste ljubice, bal in ogibal se je skupnih veselíc in mlade družčine. Vsakemu revežu in beraču je podaril šestico in za nameček še kupico vina, proti vsem drugim ljudem pa je bil skopih rók in kamenitega srca. Zaman so se mu dobrikali pijančki, zaman ga je lovil sleparski gospod Katilina s sladko prijaznostjo in hvalo in mu ponujal celó bratovščino svojo. Njega se je odkrižal Jurij z zabavljivim odgovorom: »Bratovščine Vaše se ne branim, ako bom pil potem jaz pri Vas, ne pa Vi pri mèni.« — Brez uspeha so se mu nastavljala tudi dekleta, in ne le kmetska.

(Konec prih.)

Usèhli cvet.

Za mano lepa je dolina,
Za mano je plavinski svet,
In srečnih prešlih dni spominja
Usèhli me le zimski cvet.

Ljubeče mehki cvet ograja
Temnozeleni rožmarin
In v duši žalostni poraja
Ljubezni mlade mnog spomin ...

Okó poróšeno s solzami
Z bolestjo tiho zrè pred sé,
A daleč, daleč za gorami
Nadéje so in pa — željé.

Pa te nadéje za gorami
Spomin morí prihodnjih let:
Okó poróšeno s solzami
Zrè trudno na — usèhli cvet.

L.—j.

Na Gosposvetskem polji.

... lapides clamabunt.
Luk. XIX. 40.

Pomladna zôra na okoli
Oživlja gôro in ravan,
A jaz ob kamnatem prestoli
Sam sredi cvetja zrêm teman.

Molčé še drobne ptice v gaji,
Po drevji listje še molčé.
Le kamen, kamen tu v ograji,
On glásno, jáсно govori.

On govori, in v času davnem
Ostavlja duh mi svoj pogléd,
Ko v Korotanu staroslavnem
Kmet bil gospod, gospod je kmet.

Ko sveti veri in pravici
Prostó izbrani knez udan
S kaljenim mečem je v desnici
Za pravdo vdove stopal v bran.

Sedaj? — Sam samcat na planjavi,
Mogočnih dedov boren vnuk,
Spominjam se o prošli slavi
Seđanjih bed, sedanjih muk:

»Ma sveti veri« samosilnik,
»Ma sveti veri« v kruto moč,
S katero na podanca tilnik
Poklada jarem stiskujoč.

Ne brani tu se pravda vdove,
Rodú se pravda tu teptá —
Kdaj pač otrla boš okove,
Ti Večna Pravda iz nebá? . . .

Zorislav.

Zlá beseda.

Da znala bi, kako me spekla
Iz tvojih ust beseda zlá,
Nikdar ne bila bi je rekla
In ne mučila mi sreá.

Če v noči mrzla slana pade,
Cvetice pestre pokončá,
In z žitom kmetu zlate nade
Uniči toča iz nebá.

Valčé se z gôre plaz sneženi
Pot dela si podirajoč,
In iz oblakov blisk ognjeni
Vzdiguje plamen iznad koč.

A kar nam slana stré in toča;
Kar blisk uniči ali plaz,
Nesreča je sicer pekoča,
A hiter ji zdravnik je čas!

Beseda zlá pa s kruto silo
Pekoč in žgoč nam v sreci tlí,
Zdravilo ji je pod gomilo,
Zdravnika ji na zemlji ní!

Fr. Gestrin.

Belokranjsko kolo

in nekoliko drugih narodnih pesmic in iger z razlago.

Spisal J. Navratil.

I. Metliško kolo.

(Dalje.)

Mera v 1., 2. in 3. pesmi národna jugoslovanska:

-o | -o' -o | -o

oslušajmo!

1.

Igraj, kòlce, nè postávaj!
 Nísam dòšal kòla¹⁾ ígrat;
 Nèg' sam dòšal dívòjk 'zbrírat
 Ni dívòjka nakinčèna,
 Nit' vesèl'ce pozlačèno.

Črn'ga, mal'ga Vògrančička.
 Lépe môje béle ròke,
 Kòga bódo òbjemále²⁾?
 Črn'ga, mal'ga Vògrančička.
 Lépe môje béle nôge,
 Zá kom bódo pòhájale³⁾?
 Zá⁴⁾ črnim, málim Vògrančičkom.

2.

Kòmu móram²⁾ ljuba biti?
 Črn'mu³⁾, mal'mu Vògrančičku
 Kè b' imela črne oči,
 Vèljala⁴⁾ bi králj-gospòna
 I njegove svètle sablje.
 Lépe moje črne oči⁵⁾,
 Kòga bódo pògledvále?
 Črn'ga, mal'ga Vògrančička.
 Lépa moja sladka vusta,
 Kòga bódo kùševála?

3.

V grádu so visòka vráta,
 Ná njih sèdi črna Kata;
 Na vrtù je tròje zèlje,
 Tròje zèlje i korènje,
 Vsi políčkom pred sodíčkom,
 Z bélim hlédom, žòltim sirom
 Mlínarica žléb zapèrje;
 Náj zapèrje i odpèrje.
 Bóg ti pláti, stár' na kònju⁶⁾!

¹⁾ Nekdaj dosledno: »kolca«, kakor v prvi vrsti »kolce« (nm. kolo).

²⁾ Po domače »mórem« kakor drugod po Slovenskem.

³⁾ Zdaj popevajo (ne gleačè na méro) tako: »Črnemu, mal'mu (sic) Vogrančičku« (t. j. Ogru; samo še v tej pesmi), prim. tudi nsl.: vóger, vogrin, vogrinec, vogrič, vugrin, vugrinčič. Mikl. lex. 1162 p. b. $\text{agrín}\text{z}$, hungarus).

⁴⁾ »Vàljala bi« itd. popevalo se je še za mojega detinstva.

⁵⁾ Oj, bujne domišljivosti! Malo poprej jih je zaželela; zdaj jih pa že ima.

⁶⁾ in ⁷⁾ Po domače: objémale, — pòhájale.

⁸⁾ Zbog tega »za« je jeden zlog preveč; pa v popevki tega ne čutiš. Tudi Vuk se toži na tako pokvaro tré h zadnjih vrstic mahom v 2. pesmi. I. (1841); str. 2 (2. op.).

⁹⁾ Zna se i tej pesmi, da ni cela. Pogrešamo sóseb med zadnjo in predzadnjo vrstico, kaj je storil ta »star' na konju« komu . . . dobrega ka-li, da mu Bog plati. To nam pravijo zadnje vrste v srbsk. n. pj. Vuk, I. 294 (br. 400). Priobčiti jo hočemo pozneje na pripravnem mestu.

4.

(Kola završetek)

Mera v prvih dveh vrsticah:

u - | u - | u - | u ;

v zadnjih štirih:

- u | u - | u - | -

Odprite naša vratca¹⁾Čez tri rdéča zlátca²⁾Sive kónje³⁾ vòdimo

Rdéča zlátca nòsimo,

Okol' sèbe srèbrn pás,

V vsákem žepu stó dukát.

Ko začne »vojarinka« popevati: »Odprite (nam) naša vratca« ... vzdigneta zadnja »kolaša« (predzadnji desno, a zadnji levo roko z raztegnenim robcem k višku, stoječ vsaksebi, kakor »podboja« pri vratih) in zdaj teče »vojarinka«, — vodéč za seboj vso, ž njo vred neprenehoma popevajočo vrsto skozi ta odprta »vratca«; zadnja dva se previjeta, in pri tej priči izginajo tudi »vratca«.

Kolo je pri kraju; pa se je letos ponavljalo vsem mnogobrojnim gledalcem in gledalkam na veliko radost.

Zdaj se začenjajo prave igre s petjem. — Predno razložim č. čitateljem postanek ali početek Metliškem »kolu« (pesmi), pazimo poprej, kako igrajo in popevajo »Metliški deklíči« najprej »Rešétca«, a za njimi »Most«.

5.

Rešétca.

Ta igra z naslednjo popevko vred zove se tako zato, ker stojé pri tej igri deklíči v eni vrsti, in to: »dèkle za deklétom« kot rešéta (rešétca) na sejmu.

Zdaj pride »vojarinka«, držeč se samo z enim dekletom »za roke« in hodéč okoli vrste pòje s tovarišico vred, kot da so prišli »prošnjači« (snubači) snubit. Ženska prošnjača prosita; — »mati« (ki si jo moramo pa le misliti poleg vrste) pa odgovarja (»odpeva«) z vsemi hčermi (»hčermi«) vred tako:

Méra različna; v prvih štirih vrstah:

- u | - u | - u ;

v peti in sedmi vrsti:

- u | - u | - u | u ;

v šesti in osmi vrsti:

- u | - u | - u ;

dalje nepravilno.

1) Osédobi popevajo: »Odprite nam naša vratca.«

2) Ne misli na »zlatce« (n.), nego na »zlátce« (m.), -tca = zlát (dukat) in za serb.-hrv. posebnost pri sklanji s številcm tri; n. pr. »tri velika zeca.«

3) Nekdaj: »kónjce« (izr. kójuce).

Pr.¹⁾ Mi bi rad' ²⁾ deklíča.M.³⁾ Ja jo nédam móžu.Pr. Če jo nédáš sáma,
Vzamem ti jo sáma.

M. Pòjdi, pòjdi, mója hči

Skóraj nazaj pridi ⁴⁾.

Súha hruška zàcvete,

Ondaj nàzaj pridi ⁵⁾!Pr. Z Búgom, z Búgom
Vsem vérnim slugom
Ki ⁶⁾ ste nam dali,
Da pójdete z nami.

(Tekajoč okoli vrste):

Hindr, handr, žumbr⁷⁾Vsake žumbrske družine⁸⁾.

(To pesem ponavljajo na isti način za vsako »hčer« posebe, dokler vojarinka ne izprosi vseh) tako kot je izprosil prvo, samo da vodi vsak pot po eno izprošeno dekle več sabo okoli óne vrste, dokler ne predobi vse vrste, tako da hodijo zdaj vsi (izprošeni) deklíči ž njo vred veselo popevaje svoj: »Hindr, handr, žumbr«, za njo, a zdaj ti je konec »rešétcem«. — Zgodí se pa tudi, da pobere »vojarinka« zadnje dve ali tri deklíče na enkrat, kot stolaravnatelj, ki — imajoč veliko društvo, a malo časa — naposled na enkrat napije dvema ali trém.

6.

M ó s t ⁹⁾.

Po 3, 4, 5 parov samih deklíčov ali pa deklíčov in dečakov postavi se za roke držéč proti solnčnemu vzhodu; — tem nasproti postavi se tudi toliko parov (z »vojarinko« v prvem paru), ki so tedaj razdeljeni na dva zbora ali dve stranki, tako:

I. — — — — — II. — — — — —
— — — — — — — — — — —

(I. znači vojarinko II. pa nasprotno stranko.)

Potém začno vrstéč se (vprašajoč in odgovarjajoč) popevati tako:
(Mera v 1., 3., 12. in 13. vrsti):

— u | — u | — u | —;

od 4. do 7. pa:

u — | u — | u —; (drugo nepravilno).

¹⁾ Pr. = prošnjači.²⁾ Zdaj popevajo ne gledé na mero: »Mi bi radi deklíča.«³⁾ M. = mati.⁴⁾ Po teh besedah loči se prvo dekle (spredaj) od vrste in prime za roko tisto dekle, ki hodi z »vojarinko«, in vse tri hodijo zdaj okoli vrste, pojoč: »Z Búgom, z Búgom itd. (Drugače pravijo Metličani in okoličani: z Bógom!)⁵⁾ Razumevaj tako: »Kedaj (sic) suha hruška zàcvete, ondaj nàzaj pridi! t. j. nikdar.⁶⁾ »Kteri« — popevajo osédobi, ne gledéč na méro.⁷⁾ Čudne, nerazumljive besede, s katerimi smo děca nekđaj oponášali in dražili . .

Kočevarje.

⁸⁾ Čuje se tudi: »drožina« (nm. družina).⁹⁾ Po domače: múst, mósta . . . 4. skl. múst, 5. skl. (pri) móstu itd.

- I. Jê-li trden tá vaš móst?
Prarôža rôža, prungár je naš.
- II. On je trji kakor ¹⁾ kóst,
Prarôža rôža, prungár je naš ²⁾.
- I. Iz česa ste ga délali? Prar.
- II. Iz zlata, srebra delali. Prar.
- I. Komu ste zlato pòkrali ³⁾? Prar.
- II. Gospodu ⁴⁾ I— pòkrali. Prar.
- I. Mi smo njih(o)vi kmetiči,
Mi čmo gòspodu pòvedat ⁵⁾.
Vi ste držljiva ⁶⁾ gòspoda ⁷⁾,
Káj nam míte dájete ⁸⁾?
- II. Črnoka déklica.

Táka bila mi je poslana lani ta pesmica, ki bi bila po moji razdelitvi povse razumljiva, samo da bi se v zadnji vrstici moralo popevati: »Črnooko deklico«.

Takó (4. sklon) čitaš tudi v češko-slovenski (slovaški) igri in pesmi: »Královná« ali »Hoja D'und'a« v zadnjih vrsticah o »zlatem mostu ⁹⁾ iz »marvan (marmor) kamena«:

Čo nam za dar nesiete ¹⁰⁾?
»Cernooké dievčatko ¹¹⁾.«

(»Prostonarodnie običaje, poverly a hny slovenské.« Usporiadal a vydal Pavol Dobšinsky. Turč. sv. Martin, 1880; 153).

Prim. tudi v »Slovansk. Šborn.« 1884; str. 133:

»Co bychme Vám za to daly?«
»Černojoku děvulenku.«

¹⁾ Namesto: »nego«; v navadni govorici Metliški: »trji kot kúst« (2. kósti itd.).

²⁾ Nekdaj je pa odpeval in ponavljal II zbor za vsakim odgovorom tako: »Preroža roža, púngrt je naš.« — S časom, da bi se bil prevrgel tedaj »púngrt« v čudni, nerazumljivi »prungár« (?); a zarad isto tako nerazumljivega »praroža« ali »preroža, roža« prim. č.-slovenski izrek: »bože, prebože!« (»Slovanský Šborn.« 1884, str. 134. Zastran besede »prungar« prim. stsl. »pragt«, = srb. »skakavec« (iz korena »preg«) springen.

³⁾ V navadni govorici: pokráli.

⁴⁾ Po domače: gospudi (1. gòspud, 2. gospoda itd.). Imenuje se tù kakšen bogat gospod, bodi si Metličan ali tak, kateri vsaj živi ondaj v Metliki.

⁵⁾ Po navadi: »povédati«.

⁶⁾ Brez dvojbe skrajšano iz: »darežljiva«, t. j. po sedanji govorici okoli Metlike »podátina« (freigebig), najsi je tudi »darežljiv« stsl. beseda. Mikl. 153 s. v. dar'b

⁷⁾ Zdaj: gòspóda.

⁸⁾ T. j. Koliko mite (da bodemo molčali)? Tako bi sodil človek po tej vsebini. Pa primeri dodatek malo dalje.

⁹⁾ Uprav »pozlačenem«.

¹⁰⁾ in ¹¹⁾ S pripevkom za vsako vrstico: »Hoja D'und'a hoja!«

Letos sem pa dobil k »Metliškemu móstu« nov dodatek. Nalašč sem ga ločil od prvega podatka, da bi se videlo, kako nastajajo »inačice« — tudi po pozabljivosti iste osebe, katera nam je bila kako národno pesem priobčila -- prvič. Kaže nam pa ta dodatek i tujega vpliva prvi sled (ki ga zasledimo kesneje še pri nekem drugem »móstu« belokranjskem). Z zmisлом vred bóde zdaj tudi red nekoliko drugačen, nego je v prvem podatku. Čujmo!

Za besedami, ki jih je popevala vojarinka in njena stranka ali I. zbor:

- I. Mi smo njihovi kmetiči,
Mi čmo gospodu povedat'. Praroža itd.
odpeva dalje II. zbor:
- II. Vi ste držljiva gospoda;
Káj nam míte dajete? Praroža itd.
- I. Čéte nas pústit' trikrat skoz,
Da si ,žofrána' ne zmočimo¹⁾? Praroža itd.
- II. Žíher²⁾ preskóčíte trikrat skóz,
Da si ,žofrana' ne zmóčíte. Praroža itd.

Tako pojóč vzdignejo vse visoko roke, in vojarinka ,pelje' svoje ,skoz'; a zdaj gredo óni na poprejšnje vojarinkino mesto, vojarinka ostane pa tù, kjer so stali óni poprej, in igra se znova začne. Ne začne je pa vojarinka, nego óni, mahaje z rokami in ponavlja je isto pesem:

Jê-li trden tá vaš móst? Praroža itd.

Vojarinka s svojimi jim odgovarja tako, kakor so poprej óni njej.

- Tako se vrsté dalje, a napósled gredo vsi ,skoz most', pojóč:
»Črnooka deklica³⁾«

Kako so nekđaj tudi Jugoslovani čislali »črne oči«, slišali smo že v drugi pesmi Metliški. To nam dokazuje i pesem (»kolo«) iz »gornjega primorja.«

Fatajte se bjele ruke, Ko ne ljubi crne oči,
Gledajte se crne oči; Pada li mu san na oči itd.⁴⁾?

Tako čitaš ondi na str. 336 (br. 461):

»Još da imam crno oko,
Sve bih Turke premamila.« — —

¹⁾ V žofranu si mnogi kuhajo in barvajo še zdaj o veliki noči ,písanice', ki so potlej lepe žolte (izr. žoute).

²⁾ »Slobodno« ... ali »sméte preskočiti« ... velj trd Slovenec, a sósebnó med Belimi Kranjci.

³⁾ Mislimo si tedaj: A za míto mora bit' črnooka deklica.

⁴⁾ Vuk I. (1841); 174 (br. 256).

Kako se je Metliško kolo za mojih mladih nog završevalo stoprav v mestu zvečer o »Zdravi Mariji«, priobčil sem bil že v »Vedežu« l. 1849, I. polov., str. 117, a lani v »Letopisu« z bajeslovno razlago vred. Dodajem, da se dovršuje v novi dōbi kolo (z igrami vred) že na »púngrtu«, da se dečaki več ne preskakujejo, in da niso kakor lani, tako ni letos nosili več takozvanega »turna«. Zaspala je tedaj i ta stara národna navada l. 1887. menda na veke.

Tako ginejo po malem stari národni običaji. Upajmo, da bōde trajalo naše staro in mično »kolo« še mnogo let.

Napósled bodi očitna hvala in pohvala naši vredni, stanoviti »vojarinki«, tako i njenim vérnim tovarišicam in novim tovarišem, pa i vrlí mestni glasbi, ki je letos po novi, hvale vredni šegi, svirajoč na »púngrtu« vso uro, ugodno poveličavala to národno slavnost, katere se brez dvojbe spominjajo z veseljem vsi gledalci in gledalke.

Vpraša se zdaj: od kod in kedaj se je to kolo presadilo na slovenski — belokranjski svet?

Odgovor na prvo vprašanje. Pregledujoč in preišljujoč jezikovne oblike v prvi pesmici, pravem kolu, ki ima v sebi uprav samo pet vrstic (jugoslovanske národne mére), moramo se uveriti, da so te oblike bolj hrvatske (»čakovske«) nego slovenske ter se, »večinoma« ne strinjajo s sedanjo govorico Metliško, ki »zvoni« na sluh tako:

Jigraj ¹⁾, kōlce, ne postávaj!
 Nisem pršo kōla jigrat,
 Nek sem ²⁾ pršo dek'lc ³⁾ 'zbirat
 (t. j. izbirat).

Beseda »divojka« (oziroma: devojka, djevojka) ne rabi v navadni govorici Metličanom, kar že vemo; pa po dosedanjih verodostojnih pisanih poročilih ne rabi ni drugim Belim Kranjcem. — Isto tako ne čuješ zdaj v Metliki in njeni okolici v domači govorici nikdar besede: »nakinčiti«, niti »nakinčati«, pa ni »kinčati«, niti »kinč«, (ki ni domače korenike ⁴⁾).

»Nit' vesēlce pozlačeno« — te besede umé zdaj malokateri Beli Kranjec, uprav zato ne, ker pesmica »kolo« očitno ni cela, in se v popevki zarad mere izgovarja: »vesēlce« namesto: »vēslice« (vēslo).

¹⁾ Ta i je po glasu nekako na sredini med i in med poluglasnem e, ter se ne dá natanko označiti ni s sedanjajo abecedo, ni s »cirilico«.

²⁾ Ta »sem« in »nisem« zvonita tako kakor (do malega) po vsi kranjski deželi, t. j. e je poluglasen.

³⁾ »Dekličev« — velijo zdaj po navadi, posebno velikim; napisal sem »dek'le« (= déklic) samo zarad mére.

⁴⁾ Mikl. »Fremdw. in den slav. Sprachen«, 1867; 26.

Vidi se, da prva pesmica ni cela, da se ji je s časom več vrstic pogubilo, pozabilo, — da ni zato med prvimi tremi in zadnjimi dvema vrsticama nikake zveze, a zato ni v njej pravega zmisla. Tèmo razjasniti in dopovedati nam, kako je postalo i Metliško kolo, utegne pa óna pesem, ki jo je priobčil Vuk I (1841); 372 pod br. 59 in naslovom: »Ne gleda se ruko¹⁾, več stas²⁾ i obraz«, ter se začenja tako:

Igra kolo u Ercegovini
 Pred dvorove bega Jovan-bega
 U tom kolu nema muške glave
 Do djevojke i nevjeste mlade³⁾
 Otud ide neznan dobar junak.

Pripoveduje se dalje na drobno, kako krasno je bil ta dobri lepi »junak« opravljjen od glave do nóg, tako i konj, na katerem je jahal. Ustavi se kolo vse presenečeno in začne gledati tega lepega, a neznanega junaka.

„Al' govori neznan dobar junak' :	„Al' govori iz kola djevojka' :
»Igraj, kolo, a ne gledaj na me,	»A ne luduj, mlado neženjeno!
»Ja ne gledam zlata ni bisera	»Ni mi mlade konja ne gledamo
»Ni lijepe svile ni kadife;	»Ni na konju rahta ⁴⁾ ni pusata ⁵⁾
»Veće gledam lijepu djevojku	»Već gledamo lijepa junaka,
»I lijepa stasa i uzrasta	»Za kim ćemo ostaviti majku
»I lijepa boda i pogleda,	»I lijepo carstvo djevojačko.
»Staću majci u dvore dovesti,	

Zdaj nam je jasno, kako je postalo i Metliško kolo, ki se pričinja stoprav z dobrega, lepega junaka besedami, ki jih je govoril dekliskemu kolu:

Igraj, kolo, ne postavaj itd.

Očividno je, da je to isto, kar v Vukovi knjigi:

Igraj, kolo, a ne gledaj na me itd.

Ista misel povedana je z drugimi besedami tudi v Vukovem »Kovče-žiću« na 51. strani v takozvanem vlaško-arbanaškem kolu, v katerem je igrala (če je res), tudi prekrasno opravljeno béla vila:

¹⁾ Oprava (obleka).

²⁾ Rást.

³⁾ »Nevjest« tu = »snah« ali »mlade«, t. j. mlade žene (k večjemu leto po svatbi); a vendar se imenuje tako kolo srb.-hrv. . . »djevojačko« (deklisko). Tako je zdaj tudi Metliške kolo.

⁴⁾ Raht m. (tuja beseda) = »nakit konjski«, Vuk. rj. 644.

⁵⁾ Púsat m. (tudi tujka): v »konska odora (uzda in prsine), Pferdegeschirre. Ondi 622. Ta beseda rapi po Vuku v Senju.

- »Igraj, kolo, naokolo, ne gledaj na me,
- »Nisam doš'o, da ustavljam kolo djevojak,
- »Neg' da prosim djevojčicu vilu bijelu
- »Na kojoj su tri kavada ¹⁾ od suva zlata ²⁾ itd.

Tako govori »djevojačkemu kolu« ob taki priliki »tursko momče«, drugi junak, tudi silo lepo oblečen in jezdec na prekrasno opravljenem konju. Pa ta junak veli z drugimi besedami na ravnost, da prosi (snubi) belo vilo, zato ker ima na sebi toliko zlatine in drugih dragotin (tedaj zato, ker je tako bogata).

Prvi naš junak pa ne gleda dragotin ali bogatstva na »djevojki«, nego zagledal se je samo v njo zbog njene lepote; a tako bi si rad izbral — v zákon ³⁾.

A baš po zadnjih dveh vrsticah v Metliškem kolu sodim, da si je bil i naš junak (v našem kolu) izbral ubogo, a lepo nevesto ter odpeljal v ladiji — najbrže po morju — k svoji materi na dom ⁴⁾. Zato so popevale zavidljive ji tovarišice:

- »Ni divôjka nakinčena ⁵⁾,
- »Nit' vesêlce ⁶⁾ pozlačeno.

Po čakavskih oblikah in po navedeni vsebini sodim, da je nastalo Metliško kolo vsakako med Hrvati (čakavci) ter prispelo s časom v Metliko s hrvatske strani, kakor je n. pr. leta 1878. na sv. Jurija dan (24. apr.) prišel v Metliko Blaž Kos iz Novakov na Hrvatskem tri ure od Metlike, »župe« Pribičke izpod sv. Križa, ter v Metliki prvič popeval čakavsko (pa s kajkavščino pomešano) národno pesem: »Zeleni Juraj«. Gl. Letopis Matice slovenske, 1879; str. 217.

Res, da se ta (z ónim običajem hrvatskim vred) ni prijela mahom kot vrba; kajti zdaj, ko pojémajo stari národni običaji, ni dóba za to; a vendar so se bile malo let poprej prijele ondi nekatere hrvatske národne pesmi (čakavskega značaja); kajti slišal sem l. 1867. in 1872. v

¹⁾ Kavâd, m. Art weiblichen Oberkleides. Vuk, rječn. 257.

²⁾ Od suha (suboga) zlata.

³⁾ Kesnjeje zveemo, da biva tak običaj med nekaterimi Belimi Kranjci (v Starotrški župniji) še dan danes; dočim je bela vila v omenjenim vlaško-arbanaškem kolu pošteno oštela »tursko momče« ter odpravila neuljudno, rekši, da se dekllice (»djevojčice«) ne prosijo v kolu, nego pri svojem očetu.

⁴⁾ Kakor čitaš pri Vuku I. (1841); str. 418—419 v pesmi: »Majkin svjet« (od Dubrovnik): »Zaveze tanka vesoca Pa pojde z blagom na dvore«.

⁵⁾ Hrvatski-srbski bolje: nakičena.

⁶⁾ Iz prvine brez dvojbe hrvatski (čakavski): »vesalce = srb. vêsavce (nsl. vêslice, izr. vêselce, uprav: ves'lce).

Metliki sám, kako radi in po gostem so jih prepévali moški in ženske, med katerimi sem se bavil po več tednov.

Pa to ni nič čudnega osédobi, ko so se prebudili že vsi Slovani ter popevajo zavedni narodnjaki in narodnjakinje uzajemno i drugih bratov slovanskih pesmi (národne in umetne), ne samo v prevodu, nego tudi v izvirnem jeziku ali narečju. To se godi od znamenitega leta 1848. — ne samo v »beli Ljubljani« in v sosednem Zagrebu — nego na slovanskih veselicah tudi v cesarski prestolnici, v »zlati Pragi« itd. itd. Léta 1874. pravil mi je (na Moravskem) neki učitelj, da prepevajo naš »Naprej« celó kmetske deklice po Češkem v izvirnem (slovenskem) jeziku.

Popravek. Na 295. str. v 5. vrsti čitaj: . . . na na vuzámsko nedeljo i na vuzamski ponedeljek itd. (Dalje prihodnjič.)

Misli.

1.

Sladka pijača je strast,
Opojuo-mamljiva je tudi;
Prijetna vživalcu nje slast,
A mozeg in moč mu razgrudi.

2.

Da za resnico so vneti,
Takah je morda obilo;
Da bi jo mogli vstrpeti,
Teh je le borno število.

3.

Jednako je z bedo na sveti
Kot z ledom je svetca Matije:
Dokler révo imá kdo trpeti,
Hiti, da iz nje se prebije,
Ko že zložno bi mogel živeti,
Pa v bedo nazaj ti spet rije.

Y.

Spomin na zimski večer.

Ž rokó si mēhko me objela,
Na méni, deklica, slonela,
In ljubo sem se nagnil náte,
Poljubil te na laske zláte.

Tihótno bilo je po vasi,
Kot je navadno v zimskem éasi.
Polnóč je ura v stolpu bila,
Midva pa sva se še ljubila . . .

L—j.

Prvi bolnik moj.

Humoreska.

Spisal A. Planinec.

es mesec že je bila pribita na hiši pod oknom stanovanja mojega svetlo-črna tablica z zlatim napisom:

»Univ. med. dr. Josip Zoran.

I. nadstropje. Ord. od 10. — 12. ure dopoldne in od 2.—4. ure popoldne.«

Strogo sem naročil stari svoji služkinji, naj gotovo teče takoj po postreška, ki stojé na oglu, da me ta poišče, če bi me slučajno kam poklicali h kakemu bolniku, kadar ne bi bil domá, in jej redno vselej povedal, kam grem ter katero pot bom hodil. Sam sem se dal pod nekako policijsko nadzorstvo stare svoje Uršike, da bi mi ne ušel noben bolnik, ki bi želel zdravniške moje pomoči.

Ves razburjen sem že bil od samega nevstrpnega čakanja in bal sem se skoro, da se mene samega poloti prvega bolezen in da bodem le jaz nehoté dal zaslužiti kakemu tovarišu svojemu.

Kaj mi pomaga, da mi je sam slavni dr. Billroth, ko sem srečno in z najboljšim vspehom dovršil stroge izpite svoje, vročivši mi doktorsko diplomo, rekel laskave besede:

»Čestitam Vam, gospod kolega! Vi se odlikujete ne le kakor teoretik, temveč tudi kot praktik. Sijajna bodočnost Vam je zagotovljena.«

Tudi vsi drugi profesorji so mi čestitali z enakimi ali še prijaznejšimi izrazi.

Kaj imam tudi od tega, da mi je predstojnik dunajske bólnice »Rudolphinum«, kjer sem bil skoro dve leti asistent, pri slovesi zagotavljal, da mu je v resnici jako žal, ker tako izvrstna zdravniška moč zapušča závod, in mi priporočal, naj se naselim na Dunaji, kjer imam toliko dobrih prijateljev in vplivnih znancev med profesorji na univerzi in med kolegi.

Toda vleklo me je v domovino, da bi med rojaki svojimi koristil ne le zdravnik, temveč po svoji móči tudi drugače. Vse zastonj! Kako hitro so mi minile vse lepe nádeje, ko sem bil komaj jeden mesec v Ljubljani.

Sitno mi je bilo, če me je na cesti srečal kakšen prijatelj in me vprašal:

»Kam pa tečeš, doktor? Ali imaš toliko bolnikov?«

Bolnikov! — Da bi le jednega imel! Legati sem seveda moral, da imam sila opravila. Opóldne pri kosili v gostilni sem prodajal leži svoje že kar na debelo.

»Danes sem bil pozvan k nekemu bolniku v res prav zanimivem slučaji,« začel sem pripovedovati in povedal kako zanimivost iz bólniške svoje prakse na Dunaji.

Nobenemu človeku ni mi smeti odkriti notranjih svojih muk in prevár in morečih skrbij. Smijal bi se mi vsakdo, ime moje prišlo bi na slab glas, rekalo bi se, da sem zdravnik brez bolnikov, zdravnik, komur se nikdo ne zaupa.

Saj mi še ni toliko za denar. Imel sem toliko svojega, da bi lahko čakal še tudi jedno leto. A če je človek zdravnik in se je toliko in toliko let trudil in resno trudil, da bi kdaj koristil bolnemu in nesrečnemu človeštvu, grize ga in peče, ako v resnici ne more ničesar družega storiti, kakor čakati in zopet le čakati.

Stokrat sem preklel v teh dnéh nesrečno to besedo »čakanje« in če bi bilo po mojem, izbrisati bi se morala ta beseda ne le iz slovárjev vseh jezikov, temveč še celó za pojem čakanja nehati bi moralo imeti človeštvo razum.

Grozno pa je bilo tudi stanje moje. Pomislite! Ne le, da sem vsak dan natanko in točno od 10. do 12. ure dopóldne in od 2. do 4. ure popóldne presedel in čakal domá, še celó ves drug svoj čas si nisem upal, da bi brezbrizno pohajkoval po mestnih ulicah ali po izprehajališčih. Kolikokrat sem zavidal tiste dni najglupejšega filistra, ki smé sedeti v krčmi pri svojem kozarci piva ali vina, ne menèč se za kàj družega, nego za to, zakaj pač óni le tam večerja danes kisle ledvice in ne jétric, kakor druge večere. Záme je bila taka sreča nedosežen ideal. Kosil sem v hitrici in isto tako večerjal; saj sem moral kazati, da nisem svoboden gospod časa svojega, temveč da mi je izročena skrb za smrt in življenje bolnikov mojih, katerih pa seveda nisem imel. Kar váse sem metal jedí, popil hitro jedno ali dve čaši piva, pogledal na uro, hitro vstal in tekel iz gostilne. Ako mi je kdo prijateljev mojih zaklical:

»Ostani, ostani še nekaj trenutkov, doktor, pojdeva skupaj!« odgovoril sem:

»Ne utegnem. Točno ob tej uri mi je biti tu ali tam.«

In tekel sem, da bi me óni še ne mogel' dohiteti, ko bi prav hotel.

Tako je bilo tudi danes zvečer. Že ob devetih sem zapustil vsakdanjo družčino svojo ter hitel domóv, rekši prijateljem, da moram

jutri na vse zgodaj peljati se na kméte, da obiščem tam nekega prav nevarno obolélega posestnika in da moram seveda točno ob desetih dopólnodne biti zopet v Ljubljani, ker imam takrat ordinacijske svoje ure, in mi ne dopušča vést, da bi jaz kot začetnik pustil čakati le jednega bolnikov svojih, ali da bi celó kdo zastonj prišel, če bi me ne bilo domá.

Odšel sem in sedél domá sam, kadil iz dolge svoje dijaške lule, dolgočasil se in jezil sam náse. Čitati ali učiti se čému ni se mi poljubilo, saj tudi nisem bil dovolj miren za kaj tacega.

Bilo je sredi junija meseca. Po dnevi je bilo precéj soparno. Odprl sem okno in gledal na ulice.

Ako je kaka dékla mimo tekla in slučajno pogledala hišo, v kateri sem stanoval, mislil sem si:

»Ahá, morebiti ta išče zdravnika. Gotovo je kdo nenadoma zbolel. Morda se zateče k méni!«

Čakal sem in čakal. Zdajci bode prijela za moj zvonec — pa zastonj vsakatero upanje! Šla je mimo hiše, ne zmenivši se niti za zvonec moj, ni za mojo tablico, na kateri se je lesketalo v zlatih črkah moje ime.

Že sem hotel zapreti okno in iti zopet v krčmo, da si med prijatelji pri vinu razpodim bédaste misli. Kar zapazim tam v nasprotni hiši v prvem nadstropji, kjer so bila tudi radi vročine odprta okna, nemirno tékanje iz sobe v sobo.

»Morda je kdo obólel,« rekel sem sam v sebi. »Kaj, ko bi sam tjá šel in ponudil v sili zdravniško svojo pomoč!«

Ves govor sem si osnoval že v mislih, kako bi govoril o tej priliki.

»Oprostite, da sem tako drzen . . . .«

Pa zdaj so se že zopet pomirili tam.

Védel sem, ker sem bil večkrat tako indiskreten in sem zvečer gledal v stanovanje nasprotne hiše, da stanuje tam neka stara baronica. Želel sem ji, da bi jo začel viti krč, želel ji še Bog védi kake bolezni, pa ne iz hudobnosti, ne, samó radi tega, da bi imel jaz zdravnik priliko ji pomagati.

Toda ne samó stari baronici, vsemu mestu sem želel v pesimištičnih mislih svojih vse bolezni: osepnicé, vročinsko bolezen, davico, azijsko koleró, kugo in vse takšne pošasti, samó, da bi se lahko odlikoval kot zdravnik.

Ne vém, kake grozne misli bi se mi bile še porodile v glavi, pa zdaj so zopet tam nasproti začeli tekati semtertjã.

Ahá! Zdaj gre dékla celó iz stanovanja in celó doli po stópnicah. Prav gotovo je kdo bolan! Te stalne misli se nisem mogel iznebiti.

Zdaj je z lučjo pri hišnih vratih ter jih odprè. Dvé dékli sta. Pa seveda babi morata še dolgo klepetati, ko njih gospá trpí grozne bolečine, ko morebiti umira! In jaz zdravnik tu nasproti čakam, da bi ji olajšal bolesti, rešil ji življenje!

Posvetujeta se menda, po koga bi šli. Zaklicati sem že hotel:

»Mene pokličita! Saj znam več, kakor óni stari doktor s svojimi homeopatičnimi kroglicami, katerega često vidévam, da obiskuje baronico!«

Glej, zdaj teče starejša čez ulice in — ali je res, je li mogoče? — naravnost na hišna moja vrata, zijá jih in zijá in zapazi mojo tablico in zvonec moj.

»Cin, cin, tin-tin-cin!« —

»Oj, sladki glas! Ali vender kdãj!« vzdihnil sem radostno in plesati bi začel od samega veselja. »Pa mirno, brate! Zgrbančí v resne modre gubè svoj obraz!«

To bi se mi še posrečilo. Ali srce mi tako utriplje!

»Hladnokrvnost, to je conditio sine qua non, to je najimunitnejše pri zdravniku,« rékal mi je vedno moj »šef«, predstojnik bólnici na Dunaji.

»Pa ostani miren! — Prvi tolikó časa zaželèni bolnik moj!«

Sédel sem vender le mirno za mizo in navidezno čital v knjigi, ki je ležala pred menoj.«

Zdajci prisopiha z mojo Uršo baroničina hišna v sobo.

»Gospod doktor, prosim, gospod doktor! Oh, uboga naša gospá baronica!« ihtí stara devica.

Jaz sem se že popolnoma pomiril, ko sem videl ihtečo déklo in védel, da me kliče dolžnost k bolniku.

»Kaj pa je? Povedite le, kaj se je zgodilo, da morda vzamem kakih instrumentov ali zdravíl s seboj!«

»Oh, dávi se, pravim jaz. Gotovo je kako kost nerodno požrla révica. Toda milostiva gospá baronica trdi, da jo vije krč.«

Dosti sem védel. Vzel sem s seboj, kar sem mislil, da bodem potreboval, in šel sem ž njo.

V svesti si odgovornega poklica svojega sem korakal za déklama po stópnicah k bolni baronici.

Starejša, ki me je prišla klicat, véde me v sobo.

Pred divanom, na katerem sem videl veliko belo blazino, klečala je stara baronica.

»Oh, ti révica, ti ubožica, kako se moraš mučiti! S čim si pač zaslužila te grozne bolečine, katere trpiš? Oh, že zopet nov napad!« ječala je na blazini sloneča stara gospá.

Zazdelo se mi je, da je baronica bolna na duhu.

»Gospod doktor je prišel, gospá baronica!« oglosi se za menož dékla.

Baronica skoči po konci in mi prihití naproti.

»Hvala Bogú, da ste prišli! Ali ji bode te mogli pomagati? Jedino zvesto bitje je na sveti, katero imam. Rešite ji življenje!«

»Gotovo, gotovo, gospá baronica, vse storim, kolikor mi bode mogoče. Prosim, le peljite me k bolniku, da . . . .« tolažim gospó.

»Prosim, gospod doktor, evo ga,« reče stara gospá in me pelje bliže k divanu.

Zopet sem začel misliti, da se ji blede, kajti nisem videl nikjer nikogar. Pač, zdaj ugledam na beli blazini — veliko belo mačko!

Groza me je stresla in grizla me jeza. Kar zagrabil bi bil najrajši nesrečno žival in jo tréščil stari prismojeni baronici pred noge — toda premagal sem se!

»Še pred jedno uro je tako rada jedla, zdaj pa umira. Oh, uboga Micika moja! Pomagajte ji, gospod doktor!« tarna baronica, vrže se zopet na kolena pred mačko in joka.

»Oprostite, gospá báronica, jaz nisem živinozdravnik,« ujunačim se zdaj in govorim prav mirno, prikrivaje notranji svoj srd.

»In Vi ubožici ne morete pomagati? — Saj trdite vi zdravniki, da je človek ali žival vse jedno. Oh, uboga Micika moja, umreti bodeš morala!« in obupno se zopet obrne k mačétu, ki je z izbuljenimi očmi ležalo na svileni blazini in pojemajóč izkušalo si nekako samó pomagati z nogami.

»Nimate li nič srca, doktor? Če umejete res človeku pomagati, pomagajte tudi ubogi nedolžni živálcí, saj vidite, kake bolečine trpí!« obrne se jezno baronica proti mēni, ki sem še vedno pred njo nepremično stal in nēm gledal ta silno sméšni prizor.

Najrajši bi se bil zdaj smijal. Minil me je že ves srd.

Stopim še bliže k divanu in primem mačko za glavo.

»Kaj pa je žrla ta zvér danes,« vprašam popolnoma resno.

»Zvér?« začudi se baronica.

»Piščéta so ji dali gospá baronica in gotovo je révici obtičala kakšna kost v grlo,« ogласi se hišna, ki je stala pri vratih.

Videl sem tudi sam kmalu, da mora biti kaj takega. Poskusil sem s prstom poriniti kost v grlo. A mačka, dasi se je zdelo, kakor ne bi mogla nič več, pokaže mi kremplje.

Rečem torej dékli, naj jo prime, sam pa stopim k mizi, ker sem prej videl, da še niso pospravili po večerji, in vzamem ž nje žlico. S to drégnem mački v grlo in res se mi posreči kost poriniti dalje v grlo.

Mačka je grdo zamijavkala, pihala proti méni, ker sem ji bil tuj, in videlo se je, da sem »ubogi nedolžni révici« rešil življenje.

»Tako, rešena je!« rečem z resnim glasom. »Le mleka ji dajte zdaj piti in zdrava bode in živelá še mnogo let sebi in drugim v veselje.«

Prinesli so ji mleka in prav v slast ji je šlo. Ko se ga je napila in zavohala, da je na krožniku poleg nje mesó, katero je najbrž prej popustila, prišla se je tega in žrla, ne menéca se za ravno prebito smrtno nevarnost.

Kako se mi je začela zdaj baronica zahvaljevati, tega opisati ne vzmore moje peró. —

To je bil prvi bolnik moj!

Vender mi ni smeti nehvaležnemu biti usodi. Baronica, vdova nekega visokega uradnika, imela je dovolj znanja po vsem mestu. Prosil sem je sicer, ko mi je v hvaležnosti svoji zagotavljala, da me bode vsakemu priporočila, naj zamolčí, pri kakem bolniku sem si pridobil zaupanje njeno, in držala se je tudi danega svojega obéta. Njeno priporočanje pa mi je le pomagalo. Jeli so me ljudje klicati zdaj k temu, zdaj k ónemu bolniku, in ko so videli, da res kaj znam, bil sem kmalu na glási kot najboljši in najsrečnejši zdravnik v mestu.

Minilo je že mnogo lét, kar se je dogodila ta resnična povest, in zdaj sem obče čislan zdravnik, a večkrat se še spominjam hvaležno stare baronice in njenega mačéta, prvega bolnika svojega, katerih obeh že davno ni več med živimi.

Iz domače zgodovine.

Piše Ivan Vrhovec.

III.

Francozi v Novem Mestu.

Toliko vrišča, strahu in trepeta, kakor l. 1797., na Kranjskem že dolgo ni bilo, že od takrat ne, ko so zadnje turške hlače bežale čez mejo. Že dolgo let ni bila prilomastila v deželo sovražnikova vojska; sedanjih ljudij se ni spominjal nobeden več, kakšna je ta huda šiba božja; izkusil je ni nihče, slišali so o nji le pripovedovati. A l. 1797. je vrščala zopet čez deželo in vrščala je grozno, kajti prihajali so Francozi, ki so si neki hoteli ves svet spraviti pod noge. Na tem svojem poti jih je zaneslo tudi na Kranjsko.

Vrtoglavi in razburjeni Francozi so bili že pred petimi leti zgrabili orožje, da se ubranijo nemškega cesarja, ki jim je zažugal, da jim razdere Pariz, kjer ne bode ostal kamen na kamenu, če se ne stréznijo. Toda stvar se je zasukala popolnoma drugače. Francozi so se s cesarjem tako čvrsto spoprijeli, da mu niso le zastavili poti v Pariz, ampak mu vzeli celó lépo in bogato deželo Belgijo, ki jo je dobil le še jedenkrat za par mcecev, potem nikdar več nazaj. V vojsko zapleteni niso hoteli Francozi prej mirovati, dokler nemškega cesarja popolnoma ne pripognejo k tlom. L. 1795. zagrabijo ga na treh stranéh, celó na Laškem. Spočetka so imeli Avstrijanci tu srečo in so Francoze nekaterikrat dobro pretepli, a huda jim je jela presti, ko je prišel spomladi l. 1796. Napoleon na Laško ter prevzel poveljstvo nad sestradano in razcapáno francosko vojsko.

Predno je minilo leto, pométel je vse avstrijske polke z Laškega in jih zapodil v tirolske in goriške hribe. Po zimi l. 1796. na 1797. umikali so se Avstrijanci z Laškega preko Kranjskega s svojimi pobitimi četami in ranjenimi vojaki nazaj. Meseca marcija l. 1797. umekniti se je moral Napoleonu celó sloveči nadvojvoda Karl, cesarjev brat. Bežal je s svojimi četami čez Vipavo in Opčino na Kranjsko. Za njim pa so drli Francozi v deželo, kjerkoli je peljala kaka cesta vánjo. Prvi je bil general Bernadotte, ki je prilomastil dné 23. marcija v Idrijo; pet dnij za tem so se pokazali Francozi zdajci v Postójini; pripeljal jih je general Murat. Šel je pred njimi tolik strah, da je bežalo iz Postójine vse, kar je le bežati moglo, v bližnje hribe.

Ko so Ljubljančani to zvédeli, obšel jih je vélik strah. In kako naj bi jih ne! Saj so se umeknile iz Ljubljane zadnje avstrijske čete ter odšle na Štajersko précej, ko je počil glas, da so Francozi že v Postójini. Ljubljančani so bili torej popolnoma zapuščeni. Slišali so pa o francoskih »brezhlačnikih« toliko grozних pripovedij, da jim v mestu ni bilo več obstanka. Kdor je imel kaj svojega, po skrnil je in bežal iz mesta. Skoraj polovica Ljubljane se je izpraznila. Francozi so se trudili prestrašeno ljudstvo pomiriti; še predno se je pokazal v ljubljanski okolici kakšen Francoz, pisal je general Bernadotte Ljubljančanom, naj jih Francozov vender ne bo tolika groza, in Napoleon sam jim je poslal iz Celovca 30. dné marcija pomirljivo pismo, v katerem jim je obetal, da se jim ne bo prikrivil niti las na glavi.

Drugi dan 1. aprila primarširala je iz Logatca prva francoska četa z muziko v Ljubljano. Vodil jo je Bernadotte, ki je dal takoj po svojem prihodu razdeliti po mestu v treh jezicih pisano oznanilo, da bo skrbel za najlepši red in gledal na to, da se ne stori nikomur niti najmanjša krivica. In res, dokler je bil Bernadotte v mestu, ni se bilo nikomur pritoževati.

Dva dni pozneje, nego v Ljubljani, ugedali so Novomeščanje prve francoske vojake v mestu. Dné 3. aprila zvečer je prijezdila francoska patrolja, ki je štela štirinajst gláv. Avstrijski generali niso nikakor pričakovali, da bodo prišli Francozi tudi semkaj. To njih prepričanje se je pokazalo najbolj v tem, da so odposlali iz Ljubljane, ko so se ji bližali Francozi, 24.278 stótov za vojsko potrebnih stvari na Dolensko, češ, naj bi se spravile in skrile v Novem Mestu. A do sem se te stvari niso pripeljale, izgubile so se na poti, toda kje in kam, tega ni védel pozneje nihče povedati, kar je jako čudno, zlasti če se pomisli, da je bilo treba za tako težo nekoliko sto vóz.

Prihod ónih štirinajstih Francozov je napravil v Novem Mestu grozen, toda nepotreben strah. Mestna gosposka, kí je pozneje poročala o teh stvaréh višjemu oblastvu v Ljubljani, dejala je, da so se védli ti ljudje jako dobro; nikoli bi Novomeščanje o njih kaj takega ne bili pričakovali in to moramo potrditi tudi mi; sevéda, vojska je vselej huda stvar in Bog nam je ne dáj še kmalu, vender bi se bili Francozi v Novem Mestu nosili lahko sovražneje, kakor so se. K sreči je ohranjen protokol seje, h kateri je novomeški mestni odbor poklical vse tiste, katerim so Francozi napravili o prihodu svojem kaj škode.

Za koliko so oškodovali meščane? Nekov Jager, kotlár in zajedno pivovár, moral je dati, ko je prišla patrolja v mesto, vina, piva

in kruha, ki mu ga sevéda ni plačala. Odkod je patrolja prišla, ni povedano, a četudi ni bila lačna in žejna, rēči moramo, da je bila zeló zmerna. Vso škodo, ki mu jo je napravila, cenil je Jager na 1 gld. 2 kr. Denar je imel takrat sevéda veliko večjo ceno, in vino in pivo in kruh so imeli tudi nižjo ceno, nego danes: za 10 kr. se je dobil bokal vina, za 4 kr. bokal piva. A četudi! Štirinajst morebiti še upehianih in trudnih ljudij je použilo samó za 1 gld. 2 kr., jeden sam torej še za 8 kr. ne. Popili so 3 bokale vina po 10 kr., 2 bokala piva po 4 kr.; snedli so za 14 kr. kruha in vzeli prazen bokal s seboj, ki je bil vreden 10 kr. (starega denarja).

Drugi meščan, ki so ga oškodili, bil je neki usnjar France Papež. Ta je mestni gosposki tako-le pravil: »Dné 3. aprila, ko je bila francoska patrolja tukaj, prijezdili so k mēni trije konjiki (chevauteurs). Jeden teh stopi raz konja, nastavi mi golo sabljo na prsi, z drugo rokó pa me zgrabi za rame ter zakriči: »Denar sēm!« V tem pa opazi, da imam uro pri sebi; seže po nji in mi jo iztrga iz žepa; zatem pa me zopet zgrabi in zahteva znova denarja. Jaz, da ne, on, dà, in tako se mikástiva nekoliko časa. V tem pak je pobegnil sosed moj, čevljar Valenčič, ki je bil po naključji pri mēni, iz sobe. To vidēč me Francoz izpustí in gre s pritličja gori v prvo nadstropje.

V tem so zagnali sosedje moji hrup, da so tolovaji tu. Vrišč in krik je najbrž Francoze odgnal, kajti pomeknili so se vsi drug za drugim iz hiše. Spotoma je še jeden potegnil materi moji turško ruto z vratú.

Da se je res tako godilo, priča temu je sosed čevljar Valenčič in dolga moja bolezen, ki se me je prijela zarad prebitega strahú in ki me je stala mnogo mnogo denarja. Škodo pak, ki jo imam, cenim na 38 gld. Sreberno uro s tremi pokrovi kupil sem od pokojnega Strbenca za 31 gld., vélika ruta matere moje pak je bila vredna najmenj 7 gld.*

To pripóved Papeževo je potrdil sosed Valenčič, kolikor se je je godilo, dokler je bil on v sobi, kot od besede do besede popolnoma resnično.

Prvi pot Francozi torej Novomeščanom niso storili Bog si ga védi koliko škode. Razven te patrolje, ki je drugi dan 4. aprila précej dalje odšla, l. 1797. ni bilo nobenega Francoza v mesto. Že tri dni zatem je bilo v Ljubnem na Štajerskem skleneno premirje in Francozi, kolikor jih je prišlo na Kranjsko, jeli so se počasi pomikati iz dežele.

Tudi v Novem Mestu so hitro zvédeli o sklenenem premirji. Prinesel ga jim je poseben kurir. Ta z veselo novico došli vojak pak je bil mnogo nezmernejši v telesnih svojih potrebah, nego ónih štirinajst Francozov, sovražnikov. Mestna gosposka je izdala zánj za hrano, vino, punč, kavo, rozólijo in za krmo njegovemu konju 13 gld. 40 kr.

V ravno tistem protokolu je popisana tudi škoda, ki so jo napravili domači avstrijski vojaki, ko so kmalu zatem marširali tod skozi. Ta protokol je zanimiv zarad tega, ker dokazuje, da so se domači vojaki védli huje od sovražnikov; dalje pa dokazuje tudi, da so bili Novomeščanje reveži, naj so popotovali skozi prijatelji ali sovražniki.

Škodo, ki so jim jo storili domači vojaki, oznanili so mestni gosposki n. pr.:

1.) Krčmarica Barbara Kutjaro. Ko so Hrvatje šli skozi mesto, prišli so k nji pit prostaki in oficirji. Plačal je samó »Oberstwachmeister« Marquis de Belcredi záse in za jednega oficirjev, drugi so pa »odšli vsi le tako« in ji napravili škode 13 gld. 40 kr..

2.) Ključár Mihael Wolf. Temu so ukradli vojaki Alvincijevega polka višnjev predpasnik in cinasto skledo in krožnik, ki ju je cenil na 2 gld. A vojaki Esterhazijevega polka so použili pri njem kruha in vina za 2 gld., ne da bi kaj plačali. Škode je imel 5 gld.

3.) Klari Perinovi so ukradli Jelačičevi vojaki 12 lotov surove, 4 gld. vredne svile.

4.) Vonerju so izmeknili pri njem nastanjeni Esterhazijevi vojaki za najmenj 7 gld. svinjine in slanine.

5.) Jakopu Prunku, klobučárju, odnesli so puško, za katero mu je ponujal ključár Preme malo prej cekín, pa mu je ni hotel dati.

6.) Urarju Juriju Gradinu so ukrali vojaki sreberno žepno uro z dvema pokrovoma, ki mu jo je prinesel popraviti neki Skrem. Izginila je, ko so se pridrévili v njegovo prodajalnico dva korporala, trije prostaki in še jedna ženska ž njimi. Gradin je naznanil to takoj adjutantu. Ta je dal preiskati samó jednega ónih treh prostakov, ne pa tudi ženske, na katero je najbolj letela sumnja, da je uro ona ukradla. Ker je Gradin le molédoval in molédoval, obetal mu je adjutant, da bo oglasil stvar polkovniškemu svojemu poveljniku. A tega ni storil. Gradin se je pritožil pri polkovniku samem; tudi ta mu je dejal, da bo dal preiskati vse vojake, toda ker ne utegne précej, šele na prihodnji pohodni postaji, kadar pridejo tjakaj. Da Gradin o ukradeni uri ni dobil ni duha ni sluha, razumno je samó po sebi. Imel je škode 30 gld.

7.) Pri Unterlokauerji si je izposodil stotnik pl. Ulrich voz ter je odšel ž njim v Maribor po monturo in strelivo. Obetal je, da bode, predno mine mesec, gotovo že nazaj. V tem so prišli Francozi v deželo, stotnika pl. Ulricha je vojskina sapa zanesla Bog vé kam, Unterlokauerjev voz pa je izginil za vselej.

8.) Matevžu Vengerju so odnesli pri njem nastanjeni vojaki čisto nov plašč (16 gld.), vijolino (6 gld.), šestilo (cirkel) od medí, likálo (Bügeleisen) z jeklom vred (3 gld.), svetilnik od medí, 7 steklenic in svilen rdečo čepico. Vse jim je bilo všeč. Celó ženska obleka je šla ž njimi, če so jo kje dobili, kajti takrat so hodile z vojaki tudi njih žené in dobivale ravno tako vojaško stanovanje, kakor oní. Da ne homo vsakega Novomeščana in vsake Novomeščanke z njih pritožbami posebej omenjali, naštetí hočemo le stvari, ki so izginile v globokih malhah skozi potujočih Hrvatov: vsakovrstna moška in ženska obleka, perilo, platno (nekemu tkalcu so ga ukradli celó s statev), steklenice, kozárci, noži, vilice, sklede, krožniki, svinjína, slanína; mimo tega pa tudi kolesa od vóz, glavníki, krtače, sekire itd. Napravili so meščanom škode za 263 gld. 51 kr., torej precéj več, nego Francozi.

Da se domači polki niso védli bolje, nego bi se védel sovražnik sam, zvedamo od ravno tistega Jagra, pri katerem se je ustavila óna francoska patrolja. Par mesecev zatem je šlo skozi na vozéh kakih sedem sto Hrvatov. Bilo je po nóči. Ker so videli pri Jagru luč, vsula se jih je k njemu vsa tolpa, ki je kakor burja naglo zahtevala od njega pijače. Jager je poslal hlapca v klet po vino. To vidéči udarijo vojaki za njim, vržejo hlapca iz kleti in mu vzamejo še klobuk. V kleti so popili, nekoliko pa po tleh izpustili nad štiri védra vina in tri vedra piva. Vrhu tega so vzeli s seboj osemindvajset kozárcev in tri prazne bokale. Pri tem pak je moral Jager molčati in še vesel biti, da so ga pustili v miru.

Drugikrat so prišli Francozi v Novo Mesto l. 1805. Sklenili so bili namreč l. 1797. z Avstrijanci mir v Campo Formio, a ni jim bilo do mirú, ampak samó do tega, da so dobili nekoliko duška. Ko so drli namreč preko Kranjskega in Štajerskega proti Dunaju, uprli so se za njihovim hrbtom Italijani v Benetkah. To je bilo za Francoze kàj nevarno in Napoleon je hitel s sklepanjem mirú, kar se je dalo.

A Francozom, kakor rečeno, ni bilo do mirú; l. 1799., torej précej dve leti zatem je že zopet zagrmelo na vseh straneh: pokalo je na Nemškem in Laškem. Francozi so Avstrijance, ki so bili zvezani vrhu tega še z Rusi, spravili navzlic temu v tako zadrego, da so morali od vojske odjenjati, skleniti s Francozi mir l. 1801. ter jim ustopiti mnogo

lepih dežel. A tudi zdaj še niso dali mirú. Delali so celó v mirnih časih po Evropi toliko krivice, da je bilo evropskim oblastim to napósled venderle preveč. Zato so se dogovorili Avstrijanci l. 1805. z Angleži, Rusi in Švedi, storiti vender temu večnemu rogoviljenju konec. A grozno so se opekli. Francozi so jih tako do dobra otepli, kakor doslej še nikoli ne. V najhujši zimi, dné 2. decembra ugonobil je Napoleon avstrijsko in rusko vojsko pri Slavkovem (Austerlitz) na Moravskem polji tako zeló, da je moral déti avstrijski cesar Franc I. orožje iz rók in skleniti z Napoleonom mir, kakor ga je ta sam hotel. Dné 26. decembra l. 1805. pódpisal je ta mir avstrijski cesar v Požunu; izgubil je mnogo lepih dežel, med njimi tudi Tirole.

Na Kranjsko so pridrli Francozi to leto še nekaj dnij pred óno odločilno bitko pri Slavkovem. Pokazali so se na Notranjskem proti koncu meseca novembra, v Ljubljani dné 28. novembra l. 1805.

Novomeščanje so jih ugledali dné 16. oktobra. Prišlo jih je sedemnajststo gláv, ki so posedli vse Dolenjsko doli do hrvaške meje. Vodil jih je general d'Espagne, ki si je izbral Otočec za stanovanje svoje; vsi drugi so ostali v Rudolfovem. Tudi to pot je bilo njih vedenje takšno, da se meščanom zarad tega ni bilo pritoževati.

Sevéda, česar so potrebovali záse in za živino svojo, izterjávali so od njih z vso vojaško ostrostjo, sicer pak so puščali ljudi pri miru. Deset dnij po njih prihodu je bil sklenen mir v Požunu in počasi so se pripravili za odhod. Dné 4. januarija l. 1806. pomeknili so se iz Rudolfovega »popolnoma mirni«, tako so poročali mestni očetje višji svoji gosposki v Ljubljano.

V novomeškem arhivu je še shranjen natančni račun o troških, ki jih je imelo mesto s francoskim sovražnikom. Odkod so dobivali potrebni živež, ne vémo povédati; v računih ni o njem nikjer govorenja. Zaznamenovano je le, da je izdalo mesto zánje za kavo, sladkor, rum in jednake potrebščine 265 gld. 25 kr. Njih poveljniku v mestu, stotniku Fallionettiju so morali plačevati po 6 gld. na dan obednine (Tafelgelder). Kupili so zánj sedem srebernih žlic (40 gld.), sreberno uro repetirko (125 gld.), prisilil jih je, da so mu preskrbeli »ein spanisches Rohr« (6 gld.) in obleke za 133 gld.

Tudi general d'Espagne v Otočci je porabil prilíko, da se je okoristil pri prestrašenih Novomeščanih. Napraviti so mu morali kočijo za 736 gld. in novo konjsko opravo za 132 gld., v denarjih pa je izžulil iz njih 2134 gld. 37 kr. za svojo osebo. To so bili njegovi »Tafelgelder« za kratki čas od dné 17. decembra pa do dné 4. januarija.

A tudi posamezni meščani so trpeli precčej škode, zlasti krčmarji, ker so jim francoski vojaki ostali na dolgu vse, kar so zaužili, roko-delcem so dali v popravo svojo raztrgano obutev in obleko, vzeli temu ali ónemu kako lepo puško itd. Vsota, za katero so Francozi posamezne meščane oškodili, znašala je 2009 gld. 26 kr.; v vsem skupaj pak so odrli mesto za dobrih 6000 gld. Da so se Novomeščanje dne 4. januarija l. 1806. od njih radi poslovili, verjame se takoj na prvo besedo.

Kakšen razložek pač med obéti, ki so jih delali Francozi, in med njih ravnanjem! Ko so prišli prvokrat na Kranjsko l. 1797., razdal je Napoleon Bonaparte tak-le razglas:

»Prebivalci Kranjske!

Francoska vojska ne prihaja k vam, da bi jo podjarmila, ne, da bi le količkaj izpremenila vérske vaše navade, šege vaše! Ona je prijateljica vseh národov, posebno pa vrlíh národov nemških.

Izvrševalna oblast francoske republike, direktorij, poskusila je vsa pota, da odpravi reve, ki tako zeló težé vse dežele. Dà, odločila se je celó sama prvi korak storiti v ta namen ter poslala pooblaščenca svojega generala Clarkeja na Dunaj, da bi pripravljaj tamkaj mir. A na cesarskem dvoru ga niso poslušali, ampak se celó izrekli, da francoske republike ne priznavajo. Zatem je zahteval general Clarke potni list, da govori s cesarjem samim, ali ministri so se bali in to po pravici, da bodo skromne njegove ponudbe cesarja nagnile k miru; varali so, sleparjeni z angleškim denarjem, cesarja in državo; sami niso imeli nobene svoje volje več, ker podkupili so jim jo nezvesti Angleži, strah Evropin.

Prebivalci Kranjske! Vém, vi sovražite Angleže, kakor mi — ljudstvo, ki vleče dobiček svoj iz te vojske, ravno tako kakor ministri, ki so vsi podkupljeni. Šest let se že vojskujemo, a mi vémo, da te vojske ni kriv ni vrlí Oger, ni bistrí prebivalec dunajskega mesta, ni dobrovoljni in nepokvarjeni Kranjec.

Toda pozabimo Angleže, pozabimo cesarske ministre in bodimo si prijatelji. Francoska republika ima pravico postopati z vami, kakor zmagálka. Toda sporazumljenje, ki nas oboje veže, odpravilo bo to pravico. Vi se ne boste vtikali v vojsko, kateri ne pritrjujete, dajali nam boste potrebnega živeža, jaz pa bom branil vašo vero, vaše navade, imetje vaše. Naložil v am ne bodem nobenega vojskinega davka. Ali ni vojska že sicer in sama po sebi strašna dovolj? Ali ne trpite po nedolžnem že dovolj za zmote, katerih so kriví drugi? Davki, katere ste do zdaj plačevali cesarju, po-

krivali bodo vso škodo, ki vam jo bode napravljala skozi deželo pomikajoča se vojska in ž njimi se bode plačeval tudi živež, ki nam ga bodete dajali.«

Tako je govoril Napoleon l. 1797., tako pa, kakor je bilo prej rečeno, godilo se je l. 1805. Sevéda je minilo v tem dvanajst let in Napoleon se je povzdignil ta čas do cesarja in njegova čudovita sreča ga je tako omamila, da je pozabil vse, kar je obétal l. 1797.

A prišli so še hujši časi! L. 1809. prilomastili so Francozi tretjič na Kranjsko.

(Konec prih.)

Naturalizem.

Spisal Fr. Svetič.

I.

Ako primerjamo slovstva evropskih národov, vidimo, da ni nikjer večje razlike in več menjave v vsebini in v obliki med zdelki posameznih dób nego v književnosti francoskega národa. Drugé je razvoj jednakomernejši, enakoličnejši; francosko slovstvo zadnjih dvesto let pa je delalo, rekel bi, skoke. Njegova zgodovina bi se v tem dala primerjati državni in družbeni povestnici francoskega národa od Ludovika XIV. do danes. V obojem se nekako razodeva znano *omahovanje galskega značaja*. Absolutno ali naravnost despotično vlado zadnjih Ludovikov trešči ob tla véliki prevrat in s prevratom pride anarhija in ohlokratija od leta 1789—93; — kmalu potem položi Napoleon železno svojo pest na državno krmilo, — za Napoleonom se povrne zopet »ancien régime«, — potem pride zopet prevrat, — za njim še jedenkrat kraljevstvo, — zopet upor, — za tem macchiavellistično gospodarjenje tretjega Napoleona, — po njegovem padu tretja ljudovlada s svojimi zdaj zmernimi, zdaj radikalnimi ministertvi, — in če politično vreme prav kaže, pričakovati je v kratkem zopet samovlade. Lehko se reče, da véliki prevrat traje že blizu sto let in da še dandanes ni končan.

Ne dosti menj menjave je tudi v slovstveni zgodovini: za klasiki so prišli racionalci, — za racionalizmom je nastopila romantika, — romantiko je izpodrinil realizem in naturalizem najnovejšega časa. Kakšno nasprotje n. pr. med odrvenélim klasicizmom in burno, vihrávo romantiko, káko protivje med romantiko in naturalizmom, ali pa med naturalizmom in klasicizmom! Kakó se menja ukus! Kakšen razloček med leposlov-

nimi nazori »precijozne«
gospôde za Ludovikov in med njenimi potomci najnovejše dôle! Oni so se branili Shakespeareja, tega »divjaka«, in se strašili njegovih anatomskih grozovitostij; ti pa pridno sezajo po Zolovih knjigah in se ne plašijo mnogo ostudnejših patologičnih gnusób, katere se nahajajo v naturalističnih spisih. Še zanimiveje je pa, da taisto ljudstvo, ki poželivo čita Zolo in ga semtertjã tudi v gledališči posluša, zmeraj še ne mara za Shakespeareja, ki se do danes še ni mogel udomačiti na odru francoskem.

II.

Slovstveni ukus, o katerem govori ta sestavek, je pri večini čita-jočega občinstva in leposlovnih sodnikov na slabem glásu. Nekateri ga kar načeloma obsojajo, da je *škodljiv, nenraven*, zamétajo ga kot negnusen izrod, katerega je iztrebiti iz književnega pólja. Menj ostrí nasprotniki pa z glavo zmajujejo tem najmlajšem prikazu v slovstvu in menijo, da je *zabloda, jednodneven pojav* brez pomena, ki se bode kmalu preživel — če se že ni — in brez sledú izginil. Protivnikom, ki naturalizmu odrekajo pravico do obstanka, odgovarja se lahko, da sploh ni reči, ki ne bi imela vzrokov in tedaj tudi podloge in pravice bitja svojega; tudi naturalizem mora imeti to pravo. Opomnilo bi se lahko dalje, da se je naturalizem že razširil, da je naturalistično slovstvo naraslo, da se njegov vpliv ne dá tajiti. Smelo bi se omenjati, dà, čeprav naturalizem že pojema, vender to še nikakor ni dokaz, vsaj da ni imel življenja moči. Tudi romantika je imela svoj čas, njen cvet je trajal samó nekaj desetletij; nekaj desetletij pa tudi naturalizem že živi. Kdo bi sodil, da je romantika brez pomena, ker je cvetela samó svoj čas? — Kdo méni tedaj prav, ali nasprotniki, ali prijatelji in gorečneži, ki trdno vérujejo na bodočnost in konečno povelicanje naturalističnega ukusa ter zavestno zagotavljajo, da bode zmagal in da *mora* zmagati na vseh stranéh beletristične umetnosti? Še več: Zola si misli naturalizem tudi kot državno, vérsko in družbeno preuredbo. »Ljudovlada bódi naturalistična, ali pa je ne bódi!«

Po tem, kar se je že izjavilo, sklepa se morda, da je pisalec tega sestavka pristaš naturalističnega nauka, da hoče nánj opozarjati in ga širiti, ali vsaj, da mu je dobrohoten zagovornik. Ne! Tudi pisatelj je protivnik tega ukusa in mu nikakor ne prisoja trajne moči. Kakor se bode razvidelo iz naslednjega, ustavlja se samó temu, da se naturalizem *oskosrčno* obsoja. Premisliti ga je z drugačnega stališča. Naturalizem je zanimiv pojav v slovstvu, ki je vreden resnega razmotravanja in ki zasluđuje, da se knjige in novine menijo o njem že blizu dvajset

let. — Zadnji čas se zopet mnogo piše o Zoli, ker se je nedavno njegov »Germinal« v Parizu spravil na oder. Vender se je naturalistično valovje že zelo pomirilo, kakor se zagotavlja, in zato je zdaj morda tem primerneje in lažje izreči nepristransko sodbo o njem.

III.

Prve kalí naturalističnega ukusa je že takrat iskati, *ko je Balzac romanopisje zavèl na realistično pot*, že o času, ko je še romantika krepko stala na nogah, in ko je Viktor Hugo z občino svojo gospodaril na polji lepega slovstva. Čitajoče občinstvo se je naveličalo pre slastnega sanjarstva in je zaželelo krepkejše, realistične dušne hrane. To željo izražajo, kakor se mi zdí, tu in tam celó pesniki, ki so prištevati romantični šoli, n. pr. Byron, ki pravi, da je resnica čudnejša

»Kot sanje so: če smela bi na dan,
Kakó ves drug bi zdel ljudem se svét!
In koliko pridobil bi roman!«

(Don Juan, XIV, 101.)

Naturalizem bistveno ni družega nego *skrajni realizem*. Balzac se tedaj lahko imenuje oče ne le realizmu, ampak tudi naturalizmu. V tej trditvi me zlasti še podpira naslednja njegova izjava:

»Ni več živalij kot *jedna*. Stvarniku je rabil jeden sam in taisti vzgled za vsa živa bitja. Žival je zakon, ki dobiva od sredine, v kateri se ima razvijati, zunanjo svojo obliko, ali natančneje: razlike svoje oblike. Živalske vrste so nasledek teh razlik... Po mnenji mojem je družba v tem podobna prirodi. *Ali mari ne napravlja družba iz človeka z vplivom okolice (milieu), kjer se razvija delovanje njegovo, tóliko različnih ljudij, kolikor je izpremen v živalstvu?*«

Zadnje besede so, kakor znano, izmed glavnih naukov naturalističnih; zapisal bi jih bil lahko Zola sam.

Kakor naturalisti, tudi Balzac človeške prirode nima v čislih. Za vsakim človeškim dejanjem sluti sebične nagibe, dobra dela so mu le slabost. Značaj mu ni družega nego proizvod zunanjih vplivov. — Jasno je, da se je moral zavoljo takih nazorov *popis postranskih razmér* spoznati silno važnim za roman. Ozirati se je na kraj, na prizor, na hrano, obleko, občevanje i. dr. Zato Balzac v povestih svojih posebno živo in natančno, kakor kakšen nizozemski slikar, riše notranjo opravo v stanovanjih, »*intérieurs*«. Svét, v katerem sé sučejo povesti njegove, zvečine ni lep, toda resničen. Balzac se drží bistveno prirode in popisuje, kar je imel vsak dan pred očmi. Razločuje se pa v tem od

naturalistov, da za dejanje stavi še splošno resnico, da tedaj ne goji golega prepisa.

Dalje na realistični poti je stopil *Flaubert*. Njemu so strasti bolezn. Trpel je na živcih, kar je pač vplivalo na značaj njegovih spisov. Ko je bil dal na svetlo roman »Madame Bovary«, ki ima za predmet bolezen neke ženske, poklicala ga je gospóška na odgovor. Sicer so ga oprostili, ali nejevolja na njega je bila splošna. Ljudje takrat še niso bili vajeni takim povestim, niso védeli, kaj jih še čaka, kadar Zola zastavi peró! — *Flaubert* razodeva veliko umetnost v dušeslovnem popisu, vendar že začenja pretiravati in se rad mudí s popisovanjem grdih rečij. Niti jedna njegovih oseb ni prikupna; kar je dobrih značajev, ti so premeški; drugi so podli.

Za *Flaubertom* je nastopil *Feydeau*, ki ga je hotel še preseči. — Zopet dalje sta šla brata *Goncourt*, ki trdita, da je naloga romanova znanostna analiza človeške družbe in da sme kakor znanost povedati vse.

Tudi pri pesnikih v ožjem pomenu kaže se naturalistični ukus. *Baudelaire* je v pesmih svojih tako drzen kakor naturalisti. Ko je dal na svetlo zbirko »Les fleurs du mal«, zaplenili so jo in šele, ko je izpustil nekaj pesmij, smela se je zopet natisniti. *Baudelaire*jeva lira opeva bedo, hudobnost in grdóbo vsakdanjega življenja, priljubljeni so ji trivijalni izrazi, nikdar se ne popnè do česa višjega. Kakor naturalisti ima takisto *Baudelaire* pesimistične nazore o življenji in človeštvu; tudi njemu je sebičnost povod vsakega dejanja.

Pred Zolo je bilo tedaj že dovolj pisateljev, ki so širili naturalistična načela in pripravljali pot prvaku »poskusnega« romana.

IV.

Emil Zola se je porodil leta 1840. v Parizu. Oče je bil iz Trebiža (Treviso) na Beneškem, stara mati z otoka Kandije; v Zoli se tedaj pretaka laška in grška kri. Otročja leta je preživel v Aixu na južnem Francoskem, kjer je imel oče kot inženir opraviti. Po očetovi smrti sta se z materjo, ki je bila v pravdi izgubila vse imenje, zopet vrnila v Pariz. Mladí Zola je stopil v gimnazijo, pa je ni dovršil. Klasične omike tedaj ni veliko užil, mogoče da ima zarad tega premalo razuma za lepoto in vzor. Služil je potem v neki knjigárni, pozneje je bil dopisnik nekaterim novínam. Izkusil je mnogo bridke revščine, stanoval v daljnih predmestjih v podstréšnih sobicah in se pri tem seznanil z bedo najnižjih stanov, kar mu je pozneje dobro služilo za popise v povestih njegovih. Iz teh tožnih časov mu je morda ostala tista grenkóst in mračnost, ki se razodeva v njegovih romanih.

Opozoril je svet náše leta 1867. s povestijo »Therèse Raquin«. Čeprav je bil že Flaubert občinstvo navadil na dôkaj krepke reči, vender je bila nejevolja na ta roman silna. V tej knjigi Zola prvi-krat jasno kaže, kakšno si misli novejšo beletristiko.

Vse romanopisje, kar ga je pred njim, obsoja in zametáva. Pravi, da je v prejšnjih romanih sestava popolnoma napačna; povest se godí, kakor se pisatelju ljubi, tedaj prisiljeno. Dokler je bil roman samó v oddahnúlo in zabavo, dokler se je zahtevala samó mičnost in nekakšen povspén, morala je biti živa domišljija in bogata izumljivost glavno svojstvo pisalčevo. Tudi v zgodovinskem in tendenčnem romanu je imela domišljija še glavno nalogo. *V naturalističnem romanu, ki sloni ves na podlagi opazovanja in analize, so pa uvéti drugačni. Domišljija se odpravi*, romanopisec samó nahajaj, ne pa izumljaj; piši logično, in ne izmišljaj; samó pripoveduj, kar vsak dan vidi in doživlja, kar se godí na ulicah. Povest ne bódi samó obraz življenja, temveč *življenje samó*. Pripovednik bódi vésten fotograf, ki pa mu ni smeti nikdar popravljati podobe; odréci se megleni domišljiji, zbiraj samó dejanja, ki bodo že záse govorila. Tudi *o najnegnusnejših rečeh mu je smeti govoriti* in jih popisavati, samó da se doseže resnica. Kajti vse, kar je, istinito je in mora biti vredno, da se popiše, čeprav je grdo, ostudno, podlo. Kolikor natančneje se popisuje istinitost, tem bliže se pride resnici, jedinemu zmotru in koncu vsega pesništva. — V prejšnjih povestih, pravi dalje, je ozadje nekako zasukano in megleno; pisatelji nimajo razuma za prirodu. Samó videti ni dosti, treba je znati tudi popisati. Popis je silne važnosti v povesti; popis ima resno nalogo, ker okolica (milieux) je največjega pomena. Resničen pa in natančen mora biti popis zmeraj; resnična tudi sestava in misel; resničen in dosleden razvoj značajev.

Dalje hoče Zola, da si pripovednik ne jémliji za predmet le posameznih oseb, temveč *vse družine, skupine in stanove*. Premišljuj in popisuj telesne in dušne *bolezni in temperamente*. V predgovoru, katerega je pridejal glavnemu svojemu delu »Rougon-Macquartovi« pravi Zola, da hoče kazati, kako se jedna rodovina, jedna majhna skupina giblje v družbi, kako se širi in pošlje med svet deset do dvajset posameznikov, kateri se zdé na prvi pogled različni, ali so vender, v ozki zvezi, če jih pogledaš bliže; iskati hoče nit, ki vodi matematično od družega do družega in sledéč ji rešiti dvojno vprašanje prirodnih osnov in okoliščin; in kadar bode imel v roki vse konce in pred sábo družbeno skupino, pokazal bode to skupino v svojem dejanji in nehanji *kot zastopnico zgodovinske dôbe*; pokazal jo bode v

različnih svojih namérah in zajedno preiskal, *kako se izgublja volja posameznikova v občnih težnjah vse družbe*. Rodbina, katere zgodovino hoče pisati, podedovala je bolezni na živcih in na krvi, bolezni, katere so se najprej zarad telesne poškodbe pokazale pri ródni materi in ki pod vplivom okolice pri posamezniku tega plemena delujejo na vsa javljanja človeške njegove prirode, to se pravi: na kreposti in pregrehe njegove.

Zola zahteva dalje, da roman bódi *znanosten*; da hoče slovstvo določeno po znanosti, da v povestih svojih namerava porabiti napredek novejše znanosti in razviti značaje resničnejše. Do zdaj, pravi, se je samó opazovalo; treba je pa tudi *poskusov*, kateri nam kažejo življenje od novih strani. Eksperimentalni pripovednik naj si izvoli posebne razmere, natanko znana tla in tjà naj postavi ljudi z natančno določenimi značaji. Vpraša se: *kako se bodo ti ljudje v tej in tej okolici vèdli?* Posledek se bode dal znanostno določiti. Zola si misli, da kemija navaja do životoslovja, životoslovje do ljudoslovja, ljudoslovje do družboslovja in družboslovje do poskusnega romana t. j. do preiskave in razlage človeškega uma in človeških strastij.

Na to misel o poskusu v romanu je privedel Zolo nekov fizijolog, Claude Bernard, ki uči, da se mora poskusni način, kateri je imel do zdaj opraviti samó z neživimi stvarmi, v prihodnje razprostréti tudi na živa telesa. — Zola se opira še na družega učenjaka, na Taineja, za katerim hodi v svojem tako priljubljenem mu nauku o vplivu okolice in o človeških izpričalih (documents humains). Taine je bil namreč spoznal, v kako tesni zvezi je zdelek pisateljev z njegovo domišljijo, domišljija s temperamentom, temperament s plemenom, pleme z okolico in dédnimi vplivi.

Če hitro pregledamo, kar se je do zdaj reklo o Zolovem nauku, povzeti se dadó načela njegova kratko tako-le: *v povesti je treba resnice, same gole istinitosti brez vsega sanjarenja; zahtevati je živega in natančnega popisa, slikati je smeti tudi grde, negnusne reči, ker je okolica tolike važnosti; premišljevati in preiskavati je dušne in telesne bolezni, ozirati se je na prirodino osnovo, temperament, in na vpliv podédovanja; in pri vsem je postopati v soglasji z znanostjo sedanje dóbe.*

(Konec prihodnjic.)

Prilogi k Preširnovemu životopisu.

Priobčuje Fr. Levec.

IV.

Dr. Fr. Preširen, praktikant pri c. kr. kamorni prokuraturi v Ljubljani.

(Dalje.)

Nr. 1506.

4.

1829.

[: Gubernium :]

Koncept.

Nachdem man in Folge der mit hohem Dekrete von 7/9 Mai l. J. Z. 9707 erhaltenen Bewilligung an den Dr. Franz Preschern das Dekret rücksichtlich Aufnahme als unentgeltlichen Conceptspraktikanten über vorläufige 6wochentliche Praxis ausgefertigt, und von ihm am 9. Mai l. J. den Verschwiegenheits-Eid abgenommen hat, legte er das in anruhende Gesuch um definitive Aufnahme in besagter Eigenschaft ein, in welcher ihm der Dr. und hiesige Advokat Baumgarten den erforderlichen Unterhalt für den Fall zusichert, wenn seine eigene Subsistenzmittel während der unentgeltlichen Dienstleistung erschöpft werden sollten. Geruhe demnach das hochlöbl. k. k. Gubernium an den Bittsteller, dessen unentgeltliche Dienstleistung willkommen seyn muss, das Anstellungsdekret auszufertigen, und das Nöthige wegen dessen Beeidigung um so mehr zu verfügen, als er die Probezeit in jeder Beziehung zur Zufriedenheit bestanden, und Beweise an den Tag gelegt hat, dass er sich zu einem geschickten Geschäftsmanne ausbilden werde.

L. den 3. Juli 829.

Die k. k. Kammerprokuratur:
Scribatur!*Scheuchenstuel* m. p.

Gubernium, Bericht der k. k. Kammerprocuratur

rücksichtlich der von dem Dr. Franz
Preschern zur Zufriedenheit zurückge-
legten Probezeit.

5.

(Kolek za 6 kr.)

Original.

Löbliche k. k. Kammerprocuratur!

Nach Beweis des hohen Dekretes vom 9. May 1829 Z 1042 sub bin ich gewürdigt worden als Konceptspraktikant bei der löblichen k. k. Kammerprocuratur aufgenommen zu werden, und habe laut der auf diesem Dekrete sich befindlichen Bestätigung bereits am 9. May in dieser Eigenschaft den Verschwiegenheitseid abgelegt.

Da seit dem die vorgeschriebene sechswöchentliche Probezeit verstrichen ist, so wage ich die unterthänigste Bitte um definitive Aufnahme in der bisherigen Eigenschaft.

Für den Fall, dass meine Subsistenzmittel während der Praxiszeit erschöpft werden sollten, wird mir der erforderliche Unterhalt von dem Herrn Hof- und Gerichts-Advokaten Dr. Leopold Baumgarten zugesichert, von welchem zum Beweise dieser Zusicherung das gegenwärtige Gesuch mitgefertigt wird.

Franz Prešlern,

Dr. der Rechte.

Laibach am 30. Juny 1829.

Dr. Leopold Baumgarten.

An
die löbliche k. k. Kammerprokuratur
in Laibach.

Franz Prešlern, Dr. der Rechte,
bittet um definitive Aufnahme
als Concepts-Praktikant.

Mit orig. C. sub ./.

Pripomnja: Prošnja je pisana s Preširnovo roko in oba podpisa sta svojeročna.

6.

Nr. 15.074.

(Kolek za 15 kr.)

Original.

Da nach der vom Fiskalamte mit Bericht vom 3. d. M. Z. 1506, dessen Beylagen im Anbuge zurückfolgen, abgegebenen Bestätigung, der Dr. Franz Preschern die mit Verordnung vom 7. May d. J. Z. 9707 bewilligte Probezeit gut bestanden, und Anlagen zu einem geschickten Geschäftsmanne an den Tag gelegt hat; so wird dessen wirkliche Aufnahme als beideter Concepts-Practicant der hiesigen Kammerprokuratur bey dem ferneren Umstande, als er sich auch wegen seiner Sustentation während der Conceptpraxis ausgewiesen hat, nunmehr genehmigt.

Das Fiskalamt hat ihm im diesortigen Namen das diesfällige Anstellungs-Decret auszufertigen, ihn in Eid zu nehmen, und das Eidprotokoll sammt dem in Ansehung der geheimen Gesellschaften auszustellenden Reverse anher vorzulegen. — Laibach den 7. July 1829.

In Verhinderung Sr. des Herrn Gouverneurs Excellenz
v. Fradenuk.

R. v. Ziegler

Dem k. k. Fiskalamte
hier.

G. R.

Gubernium.

An
das k. k. Fiskalamt
zu

Laibach.

Exoffio.

Nr. 15.074.

7.

Nr. 1686.

(Kolek za 15 kr.)

Koncept.

An

Herrn Dr. Franz Preßhörn

hier.

Nachdem man in Folge des hohen Gubern. Dekretes vom 7/23. d. M. Z. 15074 ermächtigt worden ist, Sie in Berücksichtigung Ihrer während der Probezeit an Tag gelegten Fähigkeiten und guten Verwendung bei dieser k. k. Kammerprokuratur als unentgeltlichen beeideten Conceptspraktikanten auf- und in Eid zu nehmen; so werden Sie hiemit in Erledigung Ihres Gesuches von 30. Juny l. J. unter Rückschluss der Beilage als diesämtlicher unentgeltlicher Concepts-Praktikant mit dem Beisatze aufgenommen, dass Sie sich wegen Ablegung des Diensteides morgen um 10 Uhr früh bey dem gefertigten Amtsvorsteher zu melden und den vorgeschriebenen Revers hinsichtlich der geheimen Gesellschaften mitzubringen haben.

Laibach am 23. July 1829.

Die k. k. Kammerprokuratur:

Scribatur!

Scheuchenstuel m. p.

8.

Nr. 1691.

[: Gubernium :]

Koncept.

In Gemässheit des hohen Dekretes von 7/23. d. m. Z. 15074 hat man an den Dr. Franz Preschern das Aufnahmsdekret als diesämtlichen unentgeltlichen Concepts-Praktikanten ausgefertigt, und von ihm den Diensteid am 24. d. M. abgenommen, daher das diesfällige Eidesprotokoll ./. in ./. und dessen Revers wegen der geheimen Verbindungen in .//. ge- .//. horsamst vorgelegt wird.

Die k. k. Kammerprokuratur:

Scribatur!

Scheuchenstuel m. p.

L den 31. Juli 829.

[: Gubernium :]

die k. k. Kammerprokuratur

unterlegt das mit dem Concepts Praktikanten Dor. Franz Preschern aufgenommene Eidesprotokoll sammt dessen Revers wegen der geheimen Verbindungen.

9.

Original.

Protokoll!

Welches in Folge hohen Guber. Dekrets vom 7ten July l. J. Z. 15.074 mit dem Concepts-Praktikanten Dor Franz Preßhörn über die Ablegung des

Eides bei der hiesigen k. k. Kammerprokuratur unterm 24. July 1829, aufgenommen wurde.

Gegenwärtig:

Herr Anton v. Scheuchenstuel, k. k. Gubernialrath und Kammerprokuratur.

» Dor. Anton Debellak, k. k. Fiskaladjunkt.

» Johann Pichler, k. k. Fiskalamts-Protokollist.

Sie werden schwören zu Gott dem Allmächtigen, dem allerdurchlauchtigsten Herrn Herrn Franz dem Ersten, Erbkaizer von Oesterreich, König von Jerusalem, Hungarn, Böhheim der Lombardey und Venedig, von Dalmatien, Kroatien, Slavonien, Gallizien und Lodomerien, dann von Illyrien, Erzherzog von Oesterreich etc. etc. unserm allergnädigsten Landesfürsten und Herrn, und den aus dessen Geschlechte nachkommenden Erben getreu, gehorsam und gewärtig zu seyn, und da sie vermög hohen Guber. Dekret vom 7. July 1829 Z. 15.074, zum Concepts-Praktikanten bei dem k. k. Fiskalamte allhier ernannt worden sind, Sie sich nicht nur allein den Ihnen anvertrauten Amtsgeschäften willig unterziehen, und dieselben mit Treue, Fleiss, und Genauigkeit zu besorgen sich beeifern wollen, sondern auch Ihrem vorgesetzten Herrn Gubernialrath und Kammerprocuratur in Dienstsachen die schuldige Parizion zu leisten, die Dienstgeheimnisse jederzeit zu verschweigen, und davon weder aus Freundschaft, noch aus was immer für andern Absicht Jemanden etwas zu offenbaren, auch sich sonst von der genauesten Erfüllung Ihrer Pflichten auf keinerley Art abwendig machen zu lassen, überhaupt aber sich jederzeit so zu betragen, wie es einem im Dienste Seiner Majestät befindlichen Beamten geziemt, und es sowohl durch die Amtsinstruction, als auch andere erfolgte, oder noch zu erfolgende höchste Anordnungen vorgeschrieben ist, oder noch vorgeschrieben werden wird.

Sie werden auch schwören, dass sie dermallen mit keiner geheimen Gesellschaft, oder Verbrüderung, weder im Inn- noch Auslande verflochten sind, und wenn Sie es auch wären, Sie sich allsogleich davon losmachen, und für das künftige in dergleichen geheimen Gesellschaften oder Verbrüderungen unter was immer für einem Vorwande nicht mehr einlassen werden
 „Was mir anjetzo vorgehalten, und ich zu thun angewiesen worden bin, dem allen will ich getreu nachkommen.“

So wahr mir Gott helfe!

Laibach am 24. July 1829.

Franz Preschern m. p.

Nachdem Dor. Franz Preschern vorstehenden Eid abgelegt hat, wird gegenwärtiges Protokoll mit dieser Bestätigung gefertigt.

Dr. Debellak m. p.

v. Scheuchenstuel m. p.

Joh. Bapt. Pichler m. p.

10.

Nr. 17442.

Original.

Das mit dem Berichte vom 31. v. Mts. Nr. 1691 hieher überreichte über die Beeidigung des dortigen neuen Conceptspraktikanten Dr. Franz Preschern am 24. v. Mts. aufgenommene Protokoll wird dem Fiskalamte im Anschlusse nach genommener Einsicht zur Aufbewahrung in den dort-ämtlichen Akten wieder zurückgestellt. Der gleichzeitig hieher vorgelegte Revers des genannten Praktikanten hinsichtlich der Entsagung aller geheimen Gesellschaften wurde aber hierorts zur weitem Einsendung an die hohe Hofkanzley rückbehalten.

Laibach am 3. August 1829.

Schmidburg m. p.

v. Fradenek m. p.

Gubernium

An

das k. k. Fiskalamt
hier.

Exoffo Nr. 17442.

11.

Nr. 1801.

[: Gubernium :]

Koncept.

Der diesämtliche unentgeltliche Concepts-Praktikant Dor. Franz Preschern hat das in ./. mit Beilagen ./. bis 5/ instruirte Bittgesuch um gnädige Verleihung der bei dem k. k. Klagenfurter Fiskalamte erledigten mit dem adjuto von 300 fl. verbundenen Conceptspraktikantenstelle zur diesämtlichen vorwortlichen Einbegleitung hieher eingelegt und man nimmt nicht den mindesten Anstand ihn der gnädigen Bedachtnahme um so nachdrücklicher zu empfehlen, als für ihn seine rühmlichen Studienzeugnisse, das erlangte Doctorat und seine Dürftigkeit das Wort führen, und seine bisher erlangte Ausbildung verbunden mit einem anständigen und sittlichen stillen Betragen zur Hoffnung berechtiget, dass er sich in Kürze zu einem sehr brauchbaren Geschäftsmanne bilden werde.

L. den 7. August 1829.

Die k. k. Kammerprokuratur:

Scribatur!

Gubernium

Scheuchenstuel m. p.

Bericht

der k. k. Kammerprokuratur
mit Vorlage des Gesuches des
Concepts-Praktikanten Dor. Franz
Preschern um Verleihung der bei
dem Klagenfurter Fiskalamte mit
adjuto pr 300 fl. erledigten Con-
cepts-Praktikantenstelle.

12.

Nr. 21144

Original.

Im Anschlusse wird dem Fiskalamte das hierorts beschiedene Gesuch des dortämtlichen Koncepts-Praktikanten Dr. Preschern um Verleihung des bey dem Klagenfurter Fiskalamte in Erledigung gekommenen für einen Koncepts-Praktikanten systemisirten Adjutums zur Zustellung an den Bittsteller zugefertigt.

Laibach den 24. 7^{ber} 1829.*Schmidburg* m. p.*v. Fradenek* m. p.

Fiskalamt Laibach!

Gubernium.

An

das k. k. Fiskalamt

zu

Laibach.

Exoffo. Nr. 21144.

Fiat Zustellung an den Herrn Dr. Preschern.

Scheuchenstuel m. p.

Das Gesuch sammt Beilagen empfangen.

Dr. Preschern m. p.

(Dalje prihodajič.)

Jos. Cimpermanove »Pesmi«.

Že v 4. številki letošnjega »Ljubljanskega Zvona« smo ob kratkem naznanili, da so prišle na svetlo Jos. Cimpermanove »Pesmi«. Izborna vsebina, s katero je napolnjena ta pesniška knjiga, daje nam povod, da danes znova nánjo opozarjamo Slovence.

Jos. Cimperman je star znanec vsem prijateljem lépe književnosti naše: z neznatnimi stvarmi, z literarnim drobižem se on nikdar ni ukvarjal, po najvišjem umetniškem vzoru je kopernela samostvorna njegova duša. In v tej knjigi nam podaje sad in trud večletnega pesniškega svojega stvarjanja in dela.

Razven uvodne pesmi »Strunarjeva tožba«, obseza knjiga dva cikla večinoma erotičnih poezij pod skupnim naslovom »Listi ljubezni« in »Pod kostanjem«; dalje »Usehlo cvetje«, venec 26 sonetov, in »Kristále« z 38 soneti; za temi se vrsti 107 modrih raznoobličnih izrekov — pesnik jih imenuje »Ivéri« —, osem »Gazel«, osem elegij z nadpisom »Distihi« in še nekoliko posamičnih pesmij.

Že ta kratki pregled kaže, da je elegična, refleksivna lirika, lirika premišljevanja v »Pesmih« bogato zastopana. Naravno! Kajti ako nam vsak pravi pesnik opeva to, kar sam resnično čuti, resnično sam izkusi in prebije, potem je morala tudi našega pesnika s trnjem posuta življenja pot zavésti na vrt, kjer rasto »mokrocvetóče rož'ce poezije« — sonet, elegija in refleksivna lirika sploh.

Obče je znano, kakšna žalostna usoda je odmérjena g. Cimpermanu. Komaj je zvršil osnovne šole, ko se ga loti mrtvoudna bolezen in ga pohabi tako, da se že blizu trideset let brez tuje pomoči ne more geniti niti s stola, na katerem sedéva. Tudi »zlatih darov« mu niso pred prag položile Rojenice. Toda Bog mu je dal bister um, moško voljo in krepko dušo, in čudovito je premagal vse raznólike neugodnosti bitja svojega, osvojil si bogato literarno omiko ter povspél se na vrhunec slovenskega pesništva. Ako kdo med nami, pesnik naš bi bil upravičen na ves glas tožiti in opevati res bridko usodo svojo in vsak čutèč človek bi bil o taki tožbi preverjen z Juvenalom: »Nemo dolore fingit in hoc casu.« A dasi vso knjigo prevéva elegičen ton, izvirajoč iz resnične nesreče pesnikove, dasi nam tožba njegova seza globoko v srce, vendar nam blagodejno objema dušo, ko vidimo, kakó u d a n o, kakó m o š k o nosi pesnik svoje gorjé!

»A naj življenje, kri naj jaz žrtvujem,
Redú svetóvnega izpremeniti
Ne morem, ako noč in dan vzdihujem.«

In kakó nam pretresa srcé sonet:

»Nesrečnik sem, nesrečnik še ostanem
Do meje dnij težké nosèč okove,
Rešitve ni mi upati gotove,
Nikogar z bolečino vso ne ganem.

Iz snà morečega po konci planem,
Ko zór premagal je noči strahove;
Izgine dan, temè je strah me nove,
In truden zjutraj spet oči si manem.

Bolestim zlahka mojim ni primére,
In ker ni upa mēni se rešiti,
Srcé tró bridkôbe tisočére.

A hujše náme še trpljenje pridi,
Z n a č a j si m o š k i vém jaz óhraniti,
In potlej dan poslednji mēni vzidi!«

Takó trpi, takó gorjé svoje nosi — m o ž!

In kakó iskreno hvaležen je vsakomu, kdor pesniku v nesreči njegovih pokaže nesebično sočutno srce, kdor mu pomaga nositi ali mu vsaj lajša težko breme življenja njegovega! Soneti, katere je pesnik posvetil dobrotniku in prvemu blagemu rešitelju svojemu pokojnemu dru. R. J. Razlagu, spadajo med prave pesniške bisere ne samó v tej knjigi, ampak v pesniškem slovstvu našem sploh. In kogar ne gane pesem »Sestri svoji«, ta nima srcá! Kakó lepó slaví pesnik tudi spomin matere svoje:

„Gospá mi imenitna in učena
 Bilá ti nisi, draga moja mati,
 Pridévkov teh ni moči ti dajati,
 Ker préprosta si bila kmetska žena.

A tvoja neučnó mi govorjena
 Beseda jela v srci kál je gnati,
 In tvoji so pouki blagi, zlati
 Svetí mi kakor knjig modróst nobena.

Ljubezni do ljudij me ti učila,
 Odstrla ti življenja si mi ničnost,
 Mož biti in pošten me ti posila.

Kažoča laž, hinavstvo in sebičnost
 Dostavljati mi nisi ti zabila:
 Vračúj s pravičnostjo vsekdár krivičnost!“

Duša njegova je vneta za najlepše in najvzvišenejše vzore človeštva, za resnico, lepoto in pravico in to plemenito mišljenje svoje na razne načine opeva v prekrasnih svojih »Sonetih« in »Distihih«, ki so sploh najlepši del njegovih poezij. Ne poznamo pesnika slovenskega, razven Preširna, ki bi v pretežki obliki sonetovi tako plastično izražal raznovrstna čustva in misli svoje, kakor Cimperman v »Kristáljih« in »Usèhlem cvetji«. Za njimi bi takoj uvrstili »Ivéri« — pravo knjigo modrosti, kateri v našem slovstvu vémo samó jedno vrstnico — zbirko klasičnih Levstikovih »Lesník«, katere se od Cimpermanovih »Ivérij« odlikujejo po prijetnem svojem humorji, kateri naravno ni dán našemu pesniku v toliki méri, kakor Levstiku, dasi tudi on navadno ubere pravo struno in pogodi pravi glas, ki v satiri in ironiji šiba mnogovrstne napake in grehe naše. V toliki množini izbornih stvarij je težko izbirati in rêči: to je najlepše! Kakó dobro zasolí mladim pesnikom našim:

„Od kod mladenič snoví jemal,
 Da pesmi dobre bi nam »koval«?
 Zató naj toliko vsaj počaka,
 Da brada pogánja, ne mišja dlaka;

A če se posreči mu pesem izvirna,
Vsak misli, da že je dosegel Preširna!“

In kako peréčo resnico izražajo stiki:

„Duhovnik o službi živi oltarja,
Peró pozvanega hráni pisarja,
Beseda možá, ki v bučanji viharja
Sovražnega pravdo rodú poudarja,
A zaničujemo iz srca sleparja,
Ki rôdu v kvaro sebično se vkvarja,
Slepilca, ki »vero, dom in cesarja«
Imá za ščit, da išče denarja!“

Primerno menj srečen je pesnik v erotičnih pesmih. Res da jih moramo prištevati lepšim pesniškimi proizvodom te vrste v leposlovní književnosti naši, vendar z njegovimi soneti, elegijami in z »Ivériimi« se ne morejo meriti. S temi tremi pesniškimi vrstami si je Cimperman osvojil v pesništvu našem častno mesto med prvimi pesniki slovenskimi.

In akó poje:

„Kar Eve je slabih otrók nas pod nébom,
Prosjáka ob cesti, v grádu gospoda
Usmrti zdajci lèhko nezgoda,
A huje nego telesno umreti,
Sam sebe dušno je preživeti!
Zató se dušne le smrti bojim
In prosim Bogá ter vroče želim,
Da sam bi za svojim ne šel pogrébom! —“

... želimo vrlému pesniku od vsega srcá, da bi ga Bog ohranil še dolgo vrsto let duševno takó krepkega kakor doslej na čast in srečo lepi knjigi naši.

A ne samó izborna vsebina, tudi od konca do kraja vzgledna tehnika jasno priča, kakó svet pôsel je pesniku našemu pesništvu. Dikcija lepa, stiki vsi polnozveneči, po nekatera mesta naravnost nenavadni, originalni — brez najmanjše hibe; pesnik suče jezik, kakor ga je volja — vsega ima v oblasti. Licentia poetica v jezikovnem zmislu je njemu neznana stvar.

V formalnem oziru je knjiga njegova prava učna knjiga mlademu pesniškemu narastaju našemu in želimo, da bi, kar se tiče dikcije in oblike, našel vsaj toliko naslednikov in posnemalec, kakor jih je našel Gregorčič v zloženih svojih stikih in v svojih zateglo naglašanih vokalih, ki zdaj takó neprijetno odmevajo po pesniškem logu slovenskem. Hic Rhodus, hic salta!

Nismo pisali teh vrstic, da bi ž njimi ocenili Cimpermanove »Pesmi«. Pisali smo jih samo zategadelj, da bi ž njimi opozorili vse prijatelje slovenskega pesništva na knjigo, ki nam v prelepem torilu podaje venec prekrasnih slovenskih poezij. Kdor jo prebere, gotovo jo z zadovoljstvom uvrsti v tisti predal, kjer hrani našega Preširna in Stritarja, našega Levstika in Gregorčiča, našega Jenka in Vilharja in druge izvrstnjake slovenske.

L.

L I S T E K.

Cesarjevičevi spisi. Gospodu profesorju Hubadu v Gradci je Nj. kr. vis. cesarjevič blagoizvolil dovoliti, da sme posloveniti in v okrajšani obliki dati na svetlo njegove spise »Orientreise«, »Jagderlebnisse« in sploh vse, kar je cesarjevič spisal sam. Preverjeni smo, da g. prof. Hubad iz teh opisov priredi knjigo, ki bode dičila slovstvo naše.

Biblijografija slovenska. Pod tem naslovom hočemo odslej naznanjati vse nove knjige slovenske, ki se pošiljajo uredništvu našemu; o važnejših izmed njih bodemo o priliki obširneje poročali:

— Naš cesar 1848—1888. Spomeniški spis za slovensko mladino priredil učitelj. Tiskala in založila Ign. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg v Ljubljani 1888, 8, 32 str. Cena 15 kr. Tako je naslov jako lični, v lepi slovenščini pisani in s pravim patrijotičnim ognjem navdahnjeni knjižici, ki je te dni prišla na svetlo s tem namenom, da se o štiridesetletnici presvetlega vladarja našega razširi med mladino slovensko. Knjižici je spredaj pridejana cesarjeva podoba v krasnem barvenem tisku in s snimkom cesarjevega podpisa, v tekst so pa vtisnene te slike: avstrijsko-ogrski grb, razvaline Habsburškega gradu z grbom habsburške rodovine, več podob predstavljajočih zanimive dogodbe iz cesarjevega življenja (tako n. pr.: nadvojvoda Franc Jožef obdaruje vojaka, nadvojvoda Franc Jožef v bitvi pri Sv. Luciji, Franc Jožef I. o nastopu vlade, cesar Ferdinand se odpove vladi, poroka cesarja Franca Jožefa I. s princesinjo Elisabeto Bavarsko, povodenj v dunajskem predkraji Brigittenau l. 1862., Franc Jožef I., kralj ogrski l. 1867.), dalje podoba Dunaja l. 1848. in leta 1888., avstrijska cesarska krona z žezlom, grbi vseh avstrijskih dežel, železnica čez Semering, ljubljanski »Rudofinum«, bitva pri Visu l. 1868., Tegetthoffov spomenik v Mariboru, cesarjevič Rudolf in cesaričinja Štefanija. Zares lepi knjižici želimo, da bi jo dobil v roke vsak slovenski otrok!

— Šolske pesmi. Nabral in izdal *Gabrijel Majcen*. Prva stopnja. Založil Th. Kaltenbrunner v Mariboru 1888, m. 8, 38 str. Cena 15 kr. — V tej knjižici so zbrane in uglasbene vse šolske pesmi, ki so natisnene v Miklošičevi »Začetnici in prvem berilu«, v Praprotnikovem »Abecedniku«, v Razingar-Zumerjevem »Abecedniku« in v »Prvem berilu« istih dveh sestavljateljev. Knjižica jako dobro dojde vsem ljudskim šolam slovenskim, kajti ž njo v rokah bodo učenci vse pesmi, katere beró v zgoraj naštetih učnih knjigah, tudi lahko prepevali.

— Postojina in sloveča postojinska jama na Kranjskem. S črtežem vseh razdelkov jame. Po raznih virih sestavil J. B. Tisek in založba Šeberjeve tiskarne v Postojini 1888, m. 8, 52 str. Cena 25 kr. Knjižica obseza jako dobro sestavljen krajepisni in zgodovinski opis Postojine in postojinske jame, katerega je toplo priporočati vsakemu, kdor se hoče natančneje seznaniti s tem v marsikaterem oziru toli znamenitim in zanimivim okrajem lepe domovine naše.

— Zgodovina farâ ljubljanske škofije. Peti zvezek: Zgodovina Šmarješke fare na Dolenjskem. Spisal † *Janez Volčič*, župnik. Lastna založba. Tiskal J. Krajec v Novem Mestu (tandem aliquando!) 1887, 8, 129 str. Cena 60 kr. po pošti 65 kr. — Pokojni Volčič je zadnje mesece pred smrtjo svojo preprosto in ljubeznivo, kakor je bila navada njegova, opisal v tej knjigi faro svojo ter s tem spisom župljanom svojim ostavil lep spomin. Spisu pa je pater *Florentin Hrovat* dodal točno sestavljen životopis pokojnega Volčiča, v katerem na drobno našteva vse mnogovrstne spise Volčičeve. Mimogredé omenjamo, da je napčno pisati *Viniŕvrh*, *Martinŕvrh*; iz vino † jž, Martin † jž, kar daje samo Vinj Vrh, Martinj Vrh.

— Grška mythologija. Po nemški mythologiji Grčkov in Latincev H. V. Stolla poslovenil *Lavoslav Koprivšek*, c. kr. gimn. profesor. S podobami. »Narodne biblioteke« 27., 28. in 29. snopič. Natisnil in založil J. Krajec. Novomesto (sic!) 1888, m. 8, 114 str. Cena 45 kr. — Gospodu profesorju Koprivšku moramo od vsega srca biti zahvalni, da nam je v slovenščini priredil znano in jako razširjeno Stolovo knjigo, ki bode posebno dobro služila odraslim dijakom slovenskim, in o kateri želimo, da bi se razširila tudi med razumništvom našim.

— Zbirka domačih zdravil, kakor jih rabi slovenski narod. S poljudnim opisom človeškega telesa. Izdal in založil *D. Hribar*; tiskala »Narodna tiskarna« v Ljubljani 1888, 8, 74 str. Cena 45 kr. Rokopis je prebral pred tiskom brat *Edvard Benedičič*, nadzdravnik usmiljenih bratov v Šent-Vidu na Koroškem, ki daje izdavatelju spričevalo, da v njegovi knjigi ni nobene škodljive ali napačne domače pomoči nasvetovane.

— Koroške bukvice slovenskemu ljudstvu v poduk in kratek čas. Izdaja in zaklada *Filip Haderlap Jurjev* v Celovci, 7. in 8. snopič po 10 kr. Tiska J. Krajec v Rudolfovem 1888, m. 8, str. 193 256, Denaer se pošila pod napsom: »Filypij Häderlap, pisaitel v Celovci.« Za poskušnjo le to: Izvirne ugainke.

Kamnüten muož na varh gorije,
Imai lesieno kaepo,
Kai doabrega nam tai povie,
Ko klyče na vso saepo? itd. itd.

Bog pomoz!

„Razne pravljice in povesti“. Natisnili in založili J. Blasnikovi nasledniki. — V Ljubljani 1887. 12, 54 str. Neznani, ali vsaj nepodpisani nabiratelj podal nam je v mali lični knjižici sedemindvajset mičnih pravljič in povestij, nekaj domačih, največ pa takih, ki jih je nabral v drugih národih, kajti že imena: Lowas, Palita, Bharatid, Čandala, Čandraka, Harita in druga, znana v indijski basni, pričajo nam, da je nabiratelj pravljice *prelagal*. Te pravljice so res krasne. Niso sicer namenjene kritičnemu občinstvu, nego navadnemu čitateljstvu, katero take stvari prebavlja brez kritike, vender mislimo, da bodo *opomnje* pod vsako pravljico vsakomu dobro došle. Nabiratelj bi bil še bolje storil, da je pravljice označil s števili in te opomnje potem pridál v predgovoru ali v posebnem dodatku. Opomnje so kritične in kaže, da so móžu znane pravljice raznih národov. A jezik, v katerem nam nabiratelj podaje te pravljice, ni tako kritičen. Na vsaki stranici vidimo, da pisatelj takorekoč ne živi v naši dóbi; vsi uspehi slovnice in skladnje niso vplivali náuj čisto nič, in tako so te pravljice in povesti, ki so same ob sebi mične in zanimljive, spisaue v nepristojni in neprijetni obliki. Ne mogli bi navajati vseh nedostatnostij; še tacih ne, katerim bi se lahko izognil vsak boljši prvošolec, kakor n. pr. »*privošim*«, »*šebulovec*«, »*prekusiti*« (nam. *prekositi*), »*kraljična*« (nam. *kraljična*), »*k bogatému*« (nam. *k bogatemu*), gen. plur. »*drví*« (nam. *drv*), »*k loncu, stoječim nad ognjem*« (nam. *stoječemu*), »*zapopad vseh pismí*« (nam. *vsebina vseh piscí*), in še mnogo enakih spak,

katerih bi danes morala biti čista vsakatera slovenska knjiga. — Toda naši založniki so samo praktični ljudje; gledajo jedino na to, da zdelke svoje izpečavajo, a ne skrbé za to, da bi te zdelke pošiljali med svet v dostojni obliki. In takšna je do malega vsa naša drobna, národna književnost. Baš v pravopisji, torej v prvih elementih, nimajo Slovenci nobene vesti, kakor n. pr. Nemci in Francozi. Neka francoska igralka, kateri je gledališki ocenjevatelj očital v listu, da ne zna ni pravilno pisati, tožila je tega ocenjevatelja radi razžaljenja časti. Ali Slovenci niso tako tankočutni! Ne bi jim škodovalo, ko bi skrbneje negovali prelepi jezik svoj. A vrnimo se spet h knjižici. Opazili smo, da slovenski pisatelji postavljajo pred besedico *ter* véjico; pišó n. pr. »videl je, ter odšel«. *Ter* je spona, ki veže stavke; opravlja v stavku isto službo, kakor nje sestra *in*. Ni torej nobenega pravega razloga postavljati pred *ter* véjico. To bi bilo samo tedaj umestno, ako je med stavkoma, ki sta spojena s *ter*, še kakšen drug stavek. — Govoreči o kaki novi slovenski knjigi, pisati nam je o nji posebno poglavje, katero govori o germanizimih, in to o takih, katere smo že mnogokrat grajali in katerih, kakor vidimo, ne more prepoditi nobena književna graja. Slovníčarja danes ne posluša svet, le nekdaž so bili tóli mogočni, da so mogli zapovedovati vojskam in vladati državam! Dandenašnji — ne poštevá in ne sluša slovníčarja živ krst. Kolikokrat smo že rekli, da so izrazi: *obnašati se, zadržati se*, grdi germanizmi, brez katerih prav lahko izhajamo, ker imamo lépo besedo: *vésti se*, a večina nima odprtih ušés za te nauke, ki jih je že Janežičev »Glasnik« širil, oznanjamo jih mi, oznanjali jih bodo bržkone še zanamci naši, toda brez uspeha. Večina pisateljev nima zmisla za take navadne stvari. Čulí smo tudi že tolikrat, da *obdati* = umgeben in slovenski, ker imamo zato več *svojih* izrazov, n. pr. *obkrožiti, obkoliti*, ali da bi se tudi v obče pisale te besede, tega ne! *Obstajati* = bestehen je takisto tujka, n. pr. v stavku: »Kar govoriš o miru in prijateljstvu, ki bi *obstajalo* kakor med ženo in otrokom,« za kar imamo besedij na izbor! *Podleči* = unterliegen je tujka od nog do glave! Takisto je po tuje mišljen stavek: »Kadar *razumni* iščejo svoje koristi« (nam. razumniki ali razumni ljudje). Grešévamo v prošnjah pišoč: »Podpisani prósi to in to«, ko bi morali le tako pisati: »Podpisanec prósi to in to«. To zahteva slovenščina in pravilo si najde zlahka vsakdo. Ali kaj čemo še dalje grajati! Vseh napak itak ne moremo naštetí; o stilistiki slovenski, ki je ravno v rečeni knjižici našla pravega pačitelja, izpregovoriti ne moremo nã besedice, ker mislimo storiti to o drugi priliki, in bi le želeli, da bi si pisatelji minorum gentium vtisnili v glave dobrohotne opomnje naše.

A. Trstenjak.

— »**Razne povesti**«. Abel. Očetov maček. Natisnili in založili J. Blasnikovi nasledniki. V Ljubljani 1888. 12, 39 str. — Drobna knjižica, brez sumnje namenjena mladini, obseza dve povestici: »Abel« in »Očetov maček«. V prvi je precéj na široko narisana svetopisemska dogodba o Kajnu in Abelu, le preveč drastično po nekatera mesta, zlasti tam, kjer se prikazuje Lucifer. Snov drugi povestici »Očetov maček« je zajeta iz domačega življenja. Evo v kratkem vsebine! Bolantač je bil rokovnjač ter je kradel in jemal po sili ljudem denarje. Rokovnjaški denar svoj je skrival pod desko za pečjo. Umirajoč je povedal vse to sinu svojemu Matijcu, ki je odtrgal desko pod pečjo, in kar in kolikor je našel ondu, povedal ni nikomur. Matijec si je zgradil lepo hišo, da so ljudje kar strmeli, in se je jeseni poročil s Primoževo Reziko, katere ne bi bil dobil nikoli za ženo, da ni Matijec bil petičen, kakor je bila petična i zala Rezika. Ljudje so sicer govorili, da je Matijcu nosil denarje škrat ali neki maček, vendar se nam dozdeva malo čudno, da ne rabimo ostrejšega izraza, kako more pisatelj zahtevati, naj vérujemo, da je rokovnjaški denar mogel prinesiti blagoslov božji Matijcu v hišo. Podstava povestici je tedaj zeló *memoratna*, ker ni dovoljeno, da bi se bilo človeku smeti lastiti krivično pridobljenega denarja. Kar je moje, ni tvoje. To načelo veljáv v vsakdanjem življenji, kakor

v povesti. Iz tega tehtovitega vzroka obsojamo povesti vsebino, ker »očetovega mačka« nam ni smeti priporočati nikomur v posnemanje.

Jezik ni črvicega oreha vreden. V povestici nahajaj oblike: nevoljin, zadovoljin, minuti, posiluje, popolen (nam. popoln), tu/enje, nekdo od njija (!), in še mnogo takih, katere nam pričajo, da je povestico pisal okreten in malovésten pisatelj. Kamo li pisatelj! Pravi pravcati šušmár v slovenščini! Pisatelj piše: »grem ga iskati«, »nepopisljiv« ko je že zdavnaj dognano, kaj je prav. Namesto: »nepopisljiv« pišemo: nepopisen, was sich nicht beschreiben lässt; »nepopisljiv« znači: kdor ne more popisati. O tej stvarji je že davno dôkaj jasno pisal pokojni Levstik, žal, kakor se kaže, zaman. V povestici bremo celó stavek: »ko pa se umrjoč še enkrat ozre proti nebu« (nam. umirajoč, ker tedaj, kadar kdo umrje, ne more več gledati k nebu). Popolnoma je zmešal pisatelj nekatere besede, pišóč: »*Premda ako bi se prepričali z lastnimi očmi*«. Jeziku vščí Slovenec bi rekel: »Četudi bi se uverili s svojimi očmi,« ali: »na svoje oči«. Pisatelju rabi tudi brez vsakeršne potrebe tuja beseda: »kasa«, kakor bi ne imeli lépe svoje domače *blagajnice*; takisto piše: »obé-no!« po nemški »O weh«, in mnogo enakih — recimo odkritosrčno, *nepotrebni*h izrazov, katerih vseh ne navajamo, akoprem vsi glasno vpijejo, kako ubogo malo je slovenščini vščí malomarni pisatelj. Dalje nemčuje v stavkih: »Kaj li hoče z *njegovimi* besedami« (nam. »*svojimi*«). Seveda nemški »sein« prelaga malone dosledno z našim zaimkom: *njegov*. Tako še n. pr.: »dovelj me je že žalil z njegovim (t. j. *svojim*) očitanjem«, itd. Vedno še straši v slovenščini iz nemščine utihotapljeni izraz: »za božjo voljo«, ki je takov, da je strah in da se ga sramuj vsakdo, komur še rabi! Ako res le že ni drugače, pišimo vsaj: »za Bóga« ali kaj takšnega, ker *to* je pravilno in takisto tudi govóre in pišó Srbi in Hrvati. Ne pačimo si jezika še bolj, nego nam je že spačen! Namesto »*zamóti*« (vermögen) pišimo samo in vselej »*móti*«, ker je to dovolj. Tudi še dôkaj drugih hib ima silno površno sestavljena in samo na gmotni dobiček gospoda založnika preračunjena knjižica, toda, mnogokáj bi nam bilo ponavljati, ali knjižica sama, kakor smo rekli, tega ni vredna ni po vsebini ni radi jezika. O slovenskem zlogu se pisatelju do danes niti sanjalo ni.

A. Trstenjak

Spisje. Priredil P. Miklavc. „Narodne biblioteke“ Krajčeve 24. snopič. Natisnil in založil J. Krajec v Novomestu (Quousque tandem!) 1886, 12, 67 strani. — V „Spisji“ je jedenajstéro povestic, in sicer deset krajših in jedna daljša. Odkod jih je vzel pisatelj in „priredil“, tega nam ni v knjižici povedal, četudi je to *prva* dolžnost pisateljeva. Kako naj si mislimo ta obični „priredil“? Ta pojem je tako dolg in širok, da tič v njem lahko deset in še več pisateljev. Ali bi ne bilo bolje, da je pisatelj rekel: to sem preložil iz poljščine (n. pr. „Janka muzikanta“), to iz nemščine, a to zopet iz katerega drugega jezika? Tako bi olajšal delo literarnemu zgodovinarju in sam bi pač storil to, kar je storiti dolžan. Toda nekateri pisatelji, zlasti óni, ki naznanjajo svetu, da prelajajo iz raznih „*slovanskih*“ jezikov, tako so oprezni, da ne ovajajo radi sami svojih virov, in sicer zato ne, ker slovanskih jezikov ne znajo in navadno prelajajo iz — nemščine! Tako se je pripetilo tudi g. Miklavcu. Vzel je nemške knjige in nemške prevode ter je tako slovenil. Odprimo knjižico na kateri koli stráni hočemo, *povsod vidimo nemško skladnjo in nemško stilistiko*, in vsega tega v tolikem izobilji ter v takšnem duhu, kakeršen je samo v nemškem jeziku. In kaj ima pisatelj od tega! Nič. Sam se ovaja pred svetom, knjižica kaže za njim in mu glasno očita: zakaj si me tako popačil in me tako spačeno poslal v svet! Slovenci hočejo tečne slovenske hrane. Toda danes je že tako, vsakdo hoče biti „pisatelj“, bodi in živi in Krasu ali na Póhorji, četudi nima nobene zmožnosti v to. Vsakdo misli, ako spletenčí nekoliko vrstíc, da bođe potem takoj prišlo na Kras ali na Póhorje »Slovensko pisateljsko društvo« iz Ljubljane in mu v hišo vzdalo spo-

minsko ploščo! Da tako rasó nepozvani pisatelji, temu je tudi pač mnogo krivo to, ker še nimamo primerno urejenega slovenskega založništva in pisateljstva. Govorimo jasneje. Krivo je, ker slovenski založniki nimajo toliko sposobnosti, da bi mogli izbirati rokopise in jih presojsati. In tako se lahko prigodí, da založnik kupi slab rokopis, ako ga le cenéno dobí. Vsak založnik pri nas bi moral imeti sposobnega pisatelja, kateremu bi izročal rokopise v presojo, da mu o njih svetuje. Le tako bi mogli dobivati boljših knjig za prosti národ, le tako bi mogli preprečiti književno povódenj, ki nam popjávlja in morí vse zale cvetke na književnem polji, katere so nam usadili trudoljubni in brižni pozvani pisatelji naši.

Kadarkoli nam je torej ocenjati takšnih pisateljev proizvode, tedaj je tudi čisto umévno, da moramo pisatelja opozarjati na najnavadnejše nedostatke, in še ne vémo, ali s tem kaj koristimo; kajti naša ocena podaje mu premalo šole. Podaje mu sicer nauk, vendar pomisliti je treba, da vse te nauke nahaja v knjigah, v slovnica, in zato bi pač bilo najbolje, da taki pisatelji vzemó slovnico v roke in da se učé. Ako tega ne storé, potem je zaman ves naš trud in šola naša. Toda tudi slovnica daje premalo šole; pisatelju je posezati še po drugih pomočkih, po občni književnosti.

Oglejmo si torej našega pisatelja jezik! Piše: „k tlam“, „gozld“ in „gozld“, „na temu svetu“, „pri njemu“, „v ovzm blesku“, „v celzm dvoru“, „fantekov“, in še mnogo takih oblik. V „Spisji“ nahajaja takisto oblike: „m“, „čmu“, s „psemi“ (groza!) pisatelj ne razlikuje niti predloga „z“ od „s“; zdaj piše „tačega“, zdaj „tačega“; zdaj „v roci“, zdaj „v roki“ itd., torej ne poznaje nikakršne jednote in doslednosti, ki sta glavni uvét v književnem jeziku. Človek bi lahko mislil, da so to takozvane „tiskarske“ napake, ki jih nekateri pisatelji preradi zapisujejo na rovaš stavcem in tiskarjem; ali ako jih nahajamo pogostoma in po mnoga mesta, potem nam je vendar smeti pogrjajati zanikarnega pisatelja. Ko bi le naša graja kaj koristila! Navadno si ž njo nakopavajo sovrastvo ocenjevatelji, nakopava si jo tudi list, na kateri se potem srdé takovi „pisatelji“.

Videli bodemo dalje, da g. Miklavec ne pozna nobene jednote i kar se tiče rabe glagolov. Še danes piše: „minolo“ (nam. „minolo“ ali če hočete „minzlo“ po kranjskem narečju), „prenapolneno“ (nam. „prenapolnjeno“), „zaraščen“ (nam. „zarasel“), „zadostuje“ (nam. „zadosčuje“), ker je pravilno od glagola zadostiti nedovršna oblika: „zadosčati, zadosčevati“; dalje mu rabi: „izpolnovati“ (nam. izpolnjevatí), „godzlo“ (nam. „godlo“, od gosti, godem), „razumil sem“ (nam. „razumel“), celó: „pojasnovajoč“ (nam. „pojašnjujoč“), ravno tako, kakor pravimo premisliti, premišljevatí. G. Miklavec uvaja celó čudne oblike: „sliševati“, „obečevati“, „zrvši“, ko imamo „obečati“ in „obetati“; piše dalje „onečasenje“, ko je le jedino pravilno „onečasenje“. Uvaja „bolnico“, ko imamo dobro „bólno“, piše: „sodnija“, katero smo zamenili s „sodiščem“, dalje „popolnem“ (nam. popolnoma), „vnovič“ (nam. „novič“), „vzdihljeji“ (nam. „vzdihljaji“), „na pólo“ (= halb, nam. „na pol“, kajti „na pólo (recte: „na pólo“) značilo bi „auf den Bogen“). Stopnjevanje pridevnikov mu je nejasno, piše namreč: „širokeje“ (nam. „širje“), „gosteje“ (namesto „gošče“), „tiheje“ (nam. „tiše“) in dr., tako da res vidimo, da se pisatelj ne drži književne pisave in da mu je radi tega ves jezik čuden sprimek zastarelih in preperélih oblik, kakor bi pisatelj niti ne živel med nami in kakor da mu ni móči ničesar zvedeti o napredku in razvóji slovenščine.

Slovenske stilistike lepota zahteva, da ne mešajmo v jezik nepotrebnih tujih besedij, za katere imamo primernih nadomestil. Zatorej je čisto neupravičeno pisati: „korepetitor“, „kategorija“, „rangelje“ in dr., ker imamo namesto teh besed na izbor slovenskih besedij. Slovenska stilistika tudi téra, da se pisatelj oprezno izogiblji vsem germanizmom. G. Mi-

klavec piše namreč: „zoperstaviti se“, „zoperstati čemu“, „znabiti“ (nam. morebiti = es kann sein; v navadnem govoru čujemo često: „ti znaš priti“ = du kannst kommen; pravilno slovenski je: lahko prideš, moreš priti), „podati se“, „duhoven“ (nam. duhovnik), „dopadati se“, „izgledati“, „obdati“, „obstajati“ (bestehen). Od vseh teh izrazov bodi svobodna vsaka slovenska knjižica, vsak slovenski spis.

Oglejmo si še nekatere stavke, da se do dobra uverimo, kako šépava je skladnja pisateljeva. Ti stavki bodo nas najjasneje poučili, da pisatelj ni prelagal slovanskih spisov iz izvornika, a nemške da je prelagal (ali kakor sam pravi), „prirejal“ po nemški skladnji.

Stavke zaznamenujemo s številkami. 1.) „Tako se pojde iz tega sveta.“ 2.) „Ljudje, katere je s *prosjatenjem* nadlegoval . . .“ Prav: „prosjáččé.“ 3.) „Razjoka se kralj *čez* svojo osodo.“ Prav: „radi svoje usode.“ 4.) „Čuditi se *čez* to.“ Prav: „čuditi se čému.“ 5.) „Povsem ni bil takšen, kot drugi otroci, bil je bolj podoben *njegovim* goslim, ki so komaj škripale. Naposled je tudi umiral od glada, kajti živil se je največ s svežim ovočjem in od težnje *posedanja* gosli.“ To je gola nemščina. Pisatelj bi bil moral zapisati: „svojim goslim“ (seiner Geige), „živilo ga je sveže ovočje in težnja imeti gosli“, kajti „posedati“ ne znači „besitzen“ (hrv. posjedovati), ampak zdaj tu, zdaj tam sedevati, v obče pa je nemogoče jezika količkaj vmožnemu Slovencu pisati: „težnjo posedanja gosli.“ 6.) „Imeti usmiljenja *nad* otroci (prav bi le bilo: otroki). Prav: „z otroki“, ali pa: „usmiljen biti komu.“ 7.) „Položaj bil je istinito brez izhodišča.“ 8.) „Ob življenje pripraviti.“ 9.) „Mislim tudi, da pedagogika bolje izpolnjuje (izpolnjuje) svojo zadačo, *ako se čuti* otrok *sprovajan od nje nečino* . . .“ — popolnoma nemški. 10.) „In fantu stopile so solze v oči, in jaz, *namesto ga zadrževati*, bežal sem . . .“ 11.) „ . . . jezik, katerega ni *zadostovalno* ovladal“ = die Sprache, die er nicht hinreichend beherrschte. Prav: „v oblasti imeti kaj.“ 12.) „Bog se usmili *nad* menoj.“ 13.) „Na moj ugovor so odgovarjali Nemci trditev, da . . .“ Čudna sódrga! 14.) „Prišel je do prepričanja.“ Prav: „uveril se je.“ 15.) „Oh koliko *trap* jaz *narejam* materi“ 16.) „Ubraniti koga *pred* čim.“ Prav: „ubraniti česa — torej brez predloga. 17.) „A *pri razoblekanju* sem *sč* *sočutjem* gledal na njegove shujšane kolena.“ Prav bi bilo: „A ko se je razobláčil (ali slačil), gledal sem sočutno na njegova shujšana kolena.“ 18.) „In vsa duša ji je *vmišla* v nje v mene vprte oči.“ (!) 19.) „S težavo zreti v *nad* njim sklonjeno lice.“ 20.) „Roke bile so brez vlade.“ (!) 21.) „Druzega dne se je prikrla *truža* (t. j. rakev, krsta) s pokrovom, pritrčila z žebli in bila odnešana na pokopališče.“ Prav: tvorno. 22.) „Te nade v to se niso dozdevale *biti* prazne.“ Da preveč ne utrudimo potrpežljivega čitatelja, zato završujemo.

Že ti vzgledi kažó tehtovito, kako nejasno, neslovenski piše pisatelj. In to nikakor niso vsi vzgledi! Zdaj pa čitaj *takšno* po nevédnosti ali zanikarnosti *spakudráno* slovensčino v hasek svoj, mladina slovenska! Ali je potem smeti pričakovati kakega napredka? Pisatelj piše tudi: „najboljši vreme“, „vse je bilo primrzéno“ (primrzlo), „raz pleč“ (nam. „raz pleča“), „raz njegovega obraza.“ V obče je v knjižici mnogo in pre-mnogo sintaktičkih hib, katerih ne moremo naštevati vseh, ker jih je *premnogo*. Takisto ne govorimo ni o stilistiki njegovi, katere uprav ni zapazili nismo. Toda upajmo, da bode pisatelj sam védel, kaj mu je storiti, in ako pogodi pravo on, pravo bode i nam.

A. Trstenjak.

•Beatin dnevnik. Roman. Spisala Lujiza Pesjakova. Že predzadnjič smo naznanili ta roman, ki je izšel v Krajčevi „Narodni biblioteki“; a zdi se nam potrebno izpregovoriti o tem delu nekoliko obširneje, in to ne le z ozirom na dobro znano ime slovenske pisateljice — najrodovitnejše, kar jih imamo — nego tudi zaradi tega, ker je s tem romanom po mnenji našem prišlo v slovensko slovstvo nekaj novega, česar sicer do sedaj — nismo pogrešali, a tudi ne posebno iskali.

Kdo v nas nemščini večših Slovincih, zlasti med izobrazenimi zastópniciami krasnega spola ne pozna imena „E. Marlitt“, pred letom umrše pisateljice v vseh delih svetá, koderkoli zvení „die deutsche Zunge“, znane pisateljice še bolj znanih „Gartenlaube-romanov“? Úspehi, ki so jih doživeli njeni spisi in ž njimi vred Keilov list „Gartenlaube“, ki jih je prvi prinašal, bili so v materijalnem oziru velikanski: — nad 200.000 izvodov je romalo vsake številke na vse štiri strani svetá, in ni je bilo morda izobrazene nemške rodbine, kjer bi ne bili nevstrpno pričakovali nadaljevanja in zopet nadaljevanja povesti, ki so nosile firmo „E. Marlitt“. Umevno, da se ji je rodilo brez števila epigonov, posnemalcev — dobrih, srednjih in slabih! Še dandanes je čutiti nje vpliv v večini periodičnih leposlovnih listov v Nemcih, akoprem Marlittovkina dela že skoro zapadajo usodi marsikaterih genijalnejših spisov, da bodo v kratkem stala zaprašena in pozabljena po predalih knjižnih starinarjev in posojilnih knjižnic.

Nemška leposlovna kritika se navzlic oduševljenemu občinstvu ni nikdar sprijaznila ž njimi. Dejalo se je sicer, da so to povesti, katere sme vsak svoji hčeri dati v roke, spisi „für die höhere Tochter“; pripoznávalo se je, kako skrbno, morda celó z nekako pridirijo se varuje pisateljica nedostojnosti, nenravnosti, pohujšanja. Toda s tem še ni zadovoljeno terjatvam, ki jih zahtevamo od umotvorov! Značaji, ki se nam tu predstavljajo, zvečine so problematični; mnogokrat ne vemo, ni káj pomenijo, ni kam bi jih deli; — konečno seveda se pokažejo skoro brez izjeme kot gole — blage duše. Zlasti móški so vsi nekako nerazumljivi: goste temno-rjave brade imajo, visoke rasti so, jahati, plavati, slikati, gosti znajo, da nobeden tako, ali pa so učenjaki, da jim ni nihče kos; a nad vsemi visi nekaj temnega, neumevnega, kar jih morda v domišljiji sedemnajstletne dekllice dela še idejalnejše, vzorne, vzvišene, v tem ko zrel mož polaga smehljaje knjigo iz rok, češ — taki nismo, taki nismo bili in takšni nikdar ne bomo! Kar se tiče ženskih značajev, bila je pisateljica nekoliko srečnejša; opazovala in risala je ostreje in videti je, da je stvarjala mnogo na realnih tleh, iz svoje izkušnje ali vsaj iz svojega srca. Dobila pa sta se vselej in v vsaki Marlittovkini povesti — namreč *on* in *ona*! Da je še toliko zaprek — poroka je gotova, in to je tudi nekaj! Omenjati nam je še, da je E. Marlittovka védela vselej vplesti v povesti svoje kako aktualno dnevno ali socijalno, časih politično vprašanje, bodisi protestantovski „muckertum“ ali kakega jezuvita, bodisi aristokratsko samozavest ali oholost denarnega parvenu-ja — in to ni bilo ravno najmenj vzrok, da je vse tako hlastno sezalo po njenih knjigah: tendenca, ta daje v očeh množice pravo barvo — a pravi kritik jo sovraži!

Toda zakaj smo toli obširni o Marlittovkinih delih, ki jih bodo Nemci skoro pozabili? Ker se nam vidi, da imamo v „Beatinem dnevniku“ nekaj sličnega pred seboj, kar so v preobili meri sadili v Nemcih Marlittovkini epigoni.

Gubernanta — sicer tudi Marlittovki et cons. jako priljubljena junakinja — guvernanta Beata pride v graščino Š. h. grofici — imena zadnje sicer ne zvemo, kar je pa vse jedno, — da vzgaja njeni dve hčerki. Tu prične pisati svoj dnevnik, iz katerega pozvemo vse, kar nas more zanimati, a tudi ne — vsega. Jasno nam je pred vsem to-le: grofica je vdova, izobrazena gospá, mehkega značaja, ki sedéva zvečer pred salonsko lévo (kamin) in posluša Beato, ki ji čita Byronovega „Manfreda“. Mimogredé zvemo, da je v obližji gradu podrt mlin, kjer stanuje blazna starka, ki vedno kričí po svoji Anici, katera se je utopila, ko se je neki gospod iz grada oženil — ne vemo pa, je li bil tó ranjki grof, niti ne, če se je to zgodilo o prvi ali o drugi ženitvi njegoví, kajti pokojnik je bil dvakrat oženjen, in otrok prvega zakona je omožena baronica Dora, katero s teto kneginjo Pavlovno pričakujejo na posete. Obe prideta z gospodično Zoë de Latour, spremljevalko stare kne-

ginje. V grad pa prihaja tudi mlad, bogat, izobražen posestnik Rihard iz obližja, in iz izpovedeb stare pčestunje Ivane, vestno zabeleženih v dnevniku, pozvemo, da sta se Rihard in Dora ljubila, da je le stroga beseda pokojnega grofa pretrgala to vez, in da se je Dora omožila z baronom Fedorjem, katerega pa nikdar ni izzâ kulis. Rihard je bil prej rejnec starega bivšega grajskega učitelja, ki je bil hipno podedoval veliko imetje, katero je ostavil Rihardu. Ko so oni gostje v grâdu, oglasi se tudi Rihard, in nekega večera se poslavljata Dora in Rihard v navzočnosti guvernante Beate — novič za vse življenje. „Jutri, Beata, vsprejmete dokaz zaupanja mojega!“ reče nesrečna Dora po tem kočljivem sestanku. A družega večera zvemo samó to, da Dora podâ Beati pisemce za Riharda, katero mu mora ona izročiti, ako bi Dora — umrla. Čuti, da se bliža ura, ko bode dala življenje novemu bitju. In to se vse že tisto noč zgodi! Dora in njen otrok umreta in dan pozneje podâ Beata Rihardu pismo; on pa dobí vročnico in Beata mu streže. Sedaj stoprav naletimo v skromnem kotiči na besedice, katere v svojih blodnjah govori v jednomer Rihard: „Mir najinemu očetu!“ Tu šele se odpre *paznemu* čitatelju — toda le *paznemu* — pogled v konflikt, katerega smo po prejšnjih 123 stranéh iskali zaman. Povpraševali smo se, zakaj se je grof — sicer menda jako plemenit mož — protivil tej ljubezni, ko je vender očetovsko skrbel za Riharda, učiteljevega rejenca; zakaj se je Dora kar tako méni nič tebi nič, po kratkem razgovoru z očetom, o katerem zvemo le, da se je vršil, a ne — kakó se je vršil — odpovedala Rihardu? In zakaj je vzela Fedorja, tega kvartopirca, ko je vender nihče ni silil v to. Samica bi bila lahko ostala, ali pa šla v — samostan, kajti vse bi bilo naravneje, nego ta možitev. Vse nam je tu uganka. In celó sedaj bi nam ostalo vse uganka, ko bi ne bili tako silno pazno čitali tega romana! Iz teh skromnih besedic: „Mir najinemu očetu“, katere bi sicer dali kar na rovaš vročinske bolezní, ako bi se jih ne oklenili, kakor utapljajoči se človek slamnate bilke, iz teh besedic moremo potem dalje ugibati in morda *ugeniti*: da je ranjki grof zapeljal mlinarčino hčer Anico, da je Rihard njiju otrok, da se je Anica utopila, ko se je grof drugič oženil — stojte! To se pa kar nehoté povprašamo — koliko let li ima Rihard, koliko Dora? Radovéden čitatelj hoče vedeti vse — in tu ne vemo, kdaj se je Anica utopila, o prvi ali o drugi ženitvi grofovi? To je važno, *da vemo* razliko v letih med Rihardom in Doro. Uganemo seveda, pa važna dejanja, važne razmere prepuščati čitatelju, da jih ugiba — to ne gre! Tu je vse tako temno, kakor bi bil grad opásan s kitajskim zidom, celó stara Ivana — o kateri časih mislimo, da bo kaj razodela — ne vé ničesa o vseh teh skrivnostih, teh tragedijah; — „vsaka hiša ima svoj strah“ in stari posli vedó vse, a tu ne vé nihče ničesar. Le óne tri besedice razodenejo — smelo trdimo — *jednemu* izmed *desetih* čitateljev — ves konflikt in — kar je tudi tehnična napaka — ta konflikt zajedno tudi poravnajo. „The rest is silence“ — Rihard vzame guvernanto Beato.

Kaj bi rekli na kratko o vsem tem dejanji? Pravi roman, prava tragedija, vse óno, kar budí strasti, vsi duševni bóji, vse grozne muke in bolesti, ki so naklonjene človeškemu srcu, ubogemu in bogatemu zemljanu v leseni kočí in v mogočnem grâdu — vse tisto je v tem romanu že — *bilo*; vse je minilo. Tu čujemo le temne, nezvoke, nerazumne odmeve nekdanjih dramatičnih dogodkov, katere moremo in moramo le slutiti; nekaj mehkega, nemoškega, resigniranega, časih celó osladnega je leglo na to družbo, katera nam je poleg vsega tega, da so to dobri, izobraženi, po nekoliko nesrečni ljudje, ne more izvabiti pravih simpatij. Ko bi bil ta roman le zadnji oddelek romana, ki bi se moral pričeti „im stillen Grunde“ z mlinarjevo Anico, in ko bi bili prvi oddelki — snovi primerno pisani s krepko besedo, ki uméje dati duška strastim in krvi, potem bi morali mi drugače govoriti in soditi.

In zakaj smo gori omenjali E. Marlittovko? Zato ker v tem delci sledimo korak za korakom njeno epigonstvo. Celó osebe so ram znane: kneginja Pavlovna — sicer jako srečno in z duhovito satiro risana, nahaja se mutatis mutandis „Im Hause des Kommerzienraths“ — guvernanta Beata — koliko jih je v „Gartenlaube romanih“ in Rihard? Vsak junak Marlittovkin mu je sličen. Tu pogrešamo le ónih genialnih darov, ki značijo Marlittovkina dela, namreč: tehnike, zamotanega dejanja in — moči, močl in strasti! Brez teh Marlittovka ni bila, a epigonov jih nima nobeden in nobena v njeni meri.

Pripoznati pa moramo, da ima delo mnogo dobrega, in da je v Slovencih mnogo slabejših povestij, nego je ta. To je knjiga za izobraženo ženstvo, in ker je ravno v kočljivih nje delih tako temna, kakor smo gori omenjali, smeti nam jo je dati v róke tudi odrasli svoji hčeri — brez pomisleka. Dijalog je časih jako duhovit, škoda, da je tóli francoščine in angleščine v njem. Najboljša oseba, kolikor tóli originalna, je Francozinja Zoë de Latour. Tu se je karakteristika pisateljici jako posrečila in je ostala povsem dosledna; ne moremo si kaj, a ta „pauvre française“ nas zanima od konca do kraja, in zakaj? Zato ker je skoro jedina popolnoma *realno* risana. A še nekaj! Kmetica — péstunja Ivana je jako dobra poštena žena, kateri radi vse vérujemo, samó tega ne, da je katerikrat v svojem življenji dejala: „Rihardu je razven Dore takoj minila — veseljnost!“ Tega, te fraze ne moremo prav umeti, še menj pa verjeti, da jo je zagrešila — péstunja — kmetica! Takega govorjenja nahajamo mnogo — a v tem čestita pisateljica ni osamljena v našem slovstvu; malo jih je, ki se veselé ónega božjega darú, ki jim veleva in omogoča tako pisati, kakor ljudje v istini govoré. Jako ljubezniva, simpatična, in recimo kar odkrito — nedosežna v nas Slovencih pa je pisateljica v prizorih, kjer nam predstavlja in riše mladi dvojki, dekletci Rozo in Vijolo. Ostro in dobrohotno opazovanje otročjega življenja in óno blago čustvo, ki mu pravimo: máterina ljubezen — le ta dva moreta roditi in primerno slikati tako nežne, ljubeznive prizore, kakor jih nahajamo v tej knjigi, koderkoli nastopata imenovana dva otroka. Te umetnosti pa — E. Marlittovka *ni* umela, saj ni bila nikdar — mati.

Krivično bi ravnali, ko bi tej povesti ne želeli dobrega uspeha.

B.

Levstikova literarna ostalina. Pokojni Levstik je ostavil te spise:

A) *Slovarsko gradivo*: 1.) Izpiski iz slovarskih del (slovanskih, nemških, italijanskih) s primerjanjem in razlaganjem slovenskih in zlasti tujih v slovenščini se nahajajočih besed. Gradivo je nabrano iz naslednjih del: Miklosich, lexicon paleoslovenico-graeco-latinum (na majhnih listkih); Kurelac, Vlaške reči u jeziku našem (Rad jug. ak. XX.) (2 poli); — Matzenauer, Cizí slova (5 poli); — Schmeller, Bayerisches Wörterbuch (161 poli); — Schmeller, Cimbrisches Wörterbuch, Sitzgsber. XV. (15 poli); — Stalder, Schweizerisches Idiotikon (31 poli); — Castelli, Wörterbuch der Mundart in Oesterreich u. d. Enns (6 poli); — Weinhold, Beiträge zu einem schlesischen Wörterbuche, Sitzgsber. XIV., XVI. (5 poli); — Elze, Gottscheerisch (3½ pole); — Graff, Althochdeutscher Sprachschatz (2 poli); — Bennecke, Mittelhochdeutsches Wörterbuch (24 poli); — Schöpf, Tirolisches Wörterbuch (12 poli); — Boerio, Dizionario del dialetto veneziano (134 listov vel. osm.); — Mussafia, Beitrag zur Kunde der norditalischen Mundarten im 15. Jahrh. Denkschr. XXII.; Monumenti antichi di dialetti italian. Sitzgsber. XLVI. (9 poli); — Flaminio da Sale, Lingua retica o griggiona (50 poli); — Hahn, Albanesisch-deutsches Lexicon (v. »Alb. Studien«) (7 poli).

2.) Izpiski iz naslednjih slovenskih knjig:

Recelj, Gorne bukve (na majhnih listkih); — Evangelij, rokopis ljubljanske lic. biblijoteke, morda iz 16. stoletja (51 poli); — Kuzmič, Novi Zakon in Evangeliom

poleg sv. Mataja (5 pol); — Schönleben, Evangelia inu listuvi (27 pol); — Vocabolario da Fra Gregorio Alasia (4 $\frac{1}{2}$ pole); — Kastelec, Sv. pismo, (2 poli); — Vodnikov rokopis (10 pol); — Kopitar, Grammatik (vvod) (3 $\frac{1}{2}$ pole); — Male povesti za mestne šole, l. 1826. (na malih listkih); — Fr. Prešerna poezije, p. 1—49 (34 pol).

3.) Prepisi slovenskih ali slovenščine se tičočih knjig:

»Gornih bukvi« (»Bergrecht«) prepis (12 pol) in opomnje k njemu; — Jarnikovega rokopisa »Wörter, die im Gailthale gebräuchlich sind« prepis in opomnje k njemu (4 pole).

4.) Začeto slovarsko delo: A — aklen, nekaj besed pod A, B, C spadajočih (kakih 23 polpopisanih pol); — nekoliko malih listkov s slovarskim gradivom.

5.) Razlaganje geografskih imen, največ starih, iz: Zahn, Urkundenbuch, Muchar, Geschichte der Steiermark itd. (na malih listkih).

B) *Studije* (največ primerjanje litevščine s slovanščino), pos.: Razlaganje imen v Caesarji se nahajajočih iz litevščine (11 pol).

C) *Razni spisi*, neurejeni in nepopolni, tičočji se slovenske slovnice. Podoba je, da je hotel pokojnik nekaj izdati slovensko slovnico, slovenski pisano; pa rokopisa se je mnogo pogubilo.

D) *Prepisi neslovenskih knjig*: Hrvatska »poštila« iz l. 1627 (14 pol); — hrvatska pridiga »na rojstvo Isu Krstovo« (2 poli); — Listina Grgura kneza Blagajskega iz leta 1453. (1 pola); — Listina kralja Štefana Tomaža Ostojčiča (2 poli). Prepisan je tudi (toda ne z Levstikovo roko) »Vocabolario italiano e schiavo«, ki ga je spisal Fra Gregorio Alasia da Sommaripa. Razven tu omenjenih stvarij je med ostalino še mnogo menj važnih drobnih spisov, zapiskov, konceptov *jeskoslovne* vsebine itd.

E) *Bučelstvo*. Po izkušnjah in besedah retijskega bučelarja Jožefa Oblaka spisal Fr. Levstik (kakih 30 pol). To delo je hotel Levstik natisnit dati, ker je je začel prepisavati. Tega nedokončanega prepisa je 18 na pol popisanih pol; našlo se je tudi že nekaj na čisto tiskanih pôl iz Kleinove tiskarne. A nadaljevanje tiska je Levstik ustavil, ker se je založnik skujal.

F) *Vodnikova* prozajična dela s komentarjem in komentar k Vodnikovim pesmim. Izvirne listine Vodnikove.

G) Gradivo za izdavo slovenskih in nemških poezij *Preširnovih* s komentarjem.

H) *Levstikove pesmi*, zbrane, do malega vse že natisnene, z raznovrstnimi variantami: vseh bode okoli 250.

I) *Levstikovi prozajični spisi* (Martin Krpan, Doktor Bežanec, Pot iz Litije do Čateža; razne kritike, uvodni članki, listki itd.), večinoma zbrani in na čisto prepisani, a vsi že natisnjeni po raznih časopisih. Med temi spisi se nahaja tudi konec spisa: »Mojima gospodoma nasprotnikoma«, katerega si Janežič l. 1859. v »Glasniku« ni upal natisniti vsega in pa daljša doslej še ne natisnena kritika o Cegnarjevem »Pegamu in Lambergarji«.

J) *Privatna pisma*, največ Stritarjevih, Erjavčevih, Cimpermanovih in Zarnikovih. Več takšnih pisem je Levstik pred smrtjo svojo sam sežgal.

Vsa ta literarna ostalina Levstikova se je nahajala po raznih miznicah, škatljah in zabojih in stalo je mnogo truda, predno se je uredila. Teža nemalega dela sta se lotila s pravo plemenito prijateljsko požrtvovalnostjo gg. c. kr. finančne prokurature adjunkta *Emil Guttman* in dr. *Jos. Starč*, za kar jima bode vsak prijatelj slovenske knjige in vsak čestitelj pokojnega Levstika vedel veliko hvalo. Č. g. adjunkt Guttman je prevzel tudi ne

ravno prijetni posel, da je v imeni oddaljenih dedičev lepo in za pokojnika častno uredil tudi vse druge stvari, katere je bilo po Levstikovi smrti še urediti.

Razven omenjenih dveh gospodov so literarno ostalino potem, ko je bila že urejena, pregledali še gg. prof. M. Pleteršnik, Ivan Železnikar in Fr. Levec. Vsi jezikoslovni spisi, tukaj naštetih pod točko *A* do *D*, izročili so se g. prof. Pleteršniku, da jih porabi za novi slovenski slovar, ostale spise (pod točko *E* do *I*, razven privatnih pisem) je pa, kakor čujemo, kupil ljubljanski knjigar Bamberg ter se zavezal, da vsaj pesmi Levstikove izdā do novega leta.

»Die praktische Philosophie und ihre Bedeutung für die Rechtsstudien.«

Ein Beitrag zur Reform unserer Universitäten von Dr. *Eduard Fechtner*. Wien. Alfred Holder 1888, 8, 87 strani. Cena 80 kr.

Šolsko vprašanje je v naši dōbi na dnevnem redu. Na vseučiliših je pravniška fakulteta reform najpotrebnejša. Ker juristi vladajo v pravnem in državnem življenju, zato je učna vzgoja tega stanū silno imenitna, in najslavnejši modrijani so pogostoma kazali na nedostatek pravnih studij. Kako hočejo v ozbiljnih časih pravo pogoditi moēje, ki poznajo le od mogotcev kodifikovane zakone, na podlagi rimskega prava, ki razločuje slobodnjake in robove? Le vladajoči nārodi so pisali zakone, nikdar vladani, da si zagotove svojo nadvlado! In le modrijan, ki samostalno iz človeško nravi išče zakonov za človeštvo, ki z napredkom v prosveti in znanostih izkuša približati se končnemu idejalu (od tod sicer nestalnost njegovih sistem, a neprecenljiva vrednost je že v strmljenju samem!), modrijan je poklican, kazati pravo pot bodočemu pravništvu, ako se hoče človeštvo kedaj rešiti od pamtiveka zakonitih krivic, ki še tarejo ne samō pojedince, nego cele nārode! In slutnjo, da bode Slovan še rešitelj svetu, v čem jo iskati, kakor v prepričanji, da teptani rod (in kdo je bil huje teptan od Slovana, po kojem so si nārodi prikrojili izraz za robstvo?) bo priboril trpečemu človeštvu — spasilne zakone. Pisatelj, sam Slovan, vpljel je v misli svoje obilice izrekov najslavnejših moē kažoč, kako je praktično modroznanstvo ali etika juristom najpotrebnejša.

Ker pa se propedeutika uči že po gimnazijah, razpravlja zadnji oddelek modroslovni pouk na uji. Pri tej priliki spominja, kako sedanja gimnazija abiturijentu ne dā niti najmanjšega navodila v bodočnost, da nevédna mladost izbira in določuje narastaj učenih stanov. Naloga profesorju modroslovja naj bi še bila, maturantom podajati pregled raznoterih strokovnjaških studij in vlada bi po njih lahko vplivala na razumno razdelitev, kažoč: tu je pomanjkanje, tam izobilje kandidatov.

Modrijan je idealist, dostikrat nepraktičen, ali po idealjih se razcvita, iz njih do zoreva boljši sad — lepša bodočnost naša! Idejalno pisana knjižica zasluēuje, da jo prečitajo višji in najvišji vzgojevatelji mladine, v občē gg. profesorji. *Dr. Fr. Simonič.*

„Ljubljanski Zvon“

izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrt leta 1 gld. 15 kr.

Za vse neavstrijske deēele po 5 gld. 60 kr. na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Lastniki in založniki: **Fr. Levec** i. dr. — Izdajatelj in odgovorni urednik: **Fr. Levec**
Uredništvo in upravnštvo v *Ljubljani*, v Medijatovi hiši na Dunajski cesti, 15.